

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโลกคดีธรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวม
เอกสาร งานวิจัยและใช้ทฤษฎีในการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๑. ลักษณะวรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโลกคดีธรรม
๒. ปัญจนิภัย
๓. ทฤษฎีที่ใช้
๔. เอกสารที่เกี่ยวข้อง
๕. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ลักษณะวรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโลกคดีธรรม

๑. ต้นฉบับ

วรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโลกคดีธรรม ฉบับที่นำมาวิจัยในครั้งนี้ เป็นฉบับที่
ปริวรรตโดยสุกแสวง สมจิตศรีปัญญา พิมพ์ด้วยอักษรไทยปัจจุบัน เนื่องจากเป็นฉบับที่
ปริวรรตจากต้นฉบับที่สมบูรณ์ทั้งค้านเนื้อหา และจำนวนภาษามากที่สุด ปัจจุบันต้นฉบับ
เก็บรักษาไว้ ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ต้นฉบับของวรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโลก คดีธรรม จากการสำรวจพบว่า
มีปรากฏตามสถานที่ต่าง ๆ (อรทัย เลียงจินดาหาร และคณะ ๒๕๔๕ : ๒๕-๑๕๐)
ดังนี้

- ๑.๑ วัดดาวลึงษ์ บ้านแกedula ต.แกedula อ.แกedula จ.มหาสารคาม
- ๑.๒ วัดจันทร์หอน บ้านแกึงใต้ ต.ม่วงใหญ่ อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี

๒. เรื่องย่อ

วรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโลกคดีธรรมได้กล่าวถึงข้อห้าม ขะดำเนและนิทกาน
ประกอบธรรมะจากนิภัยทั้ง ๕ ในพระไตรปิฎก ดังนี้

**ในตอนต้นกล่าวถึงข้อห้าม ข้อจะลำเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การพูด
การปักครอง การรักษาารีตประเพณี และการอยู่ร่วมกันในครอบครัว**

พระพุทธองค์ตรัสว่าในสมัยหนึ่งลูกเบญจเมืองวิเทahanครทรงผิดหมกมุน
ในการพนัน จนทำให้นางหลาแหงส์คำลาวดพีได้ถูกโกรลักษพาตัวไปปั่นเงินในป่า ส่วนลูกเบญ
เจ้าเมืองวิเทahanครผู้เป็นสามีหาได้สนใจไม่ ต่อมาได้มีชาญเช่นใจไปหากินในป่าพบนางเข้า
ซึ่งช่วยเหลือไว้และให้นางพักผ่อน เมื่อทหารที่ออกตามล่าสัตว์เพื่อไปหาวยังเข้าเมืองวิเทahanคร
พบเข้าก็ได้ถาม แต่ไม่เชื่อคำพูดของชายเช่นใจจึงขับตัวไป พระราหาราเนรื่องเข้าใจผิด
คิดว่าชายเช่นใจเป็นคนที่ลักพาตนาไปปั่นเงินซึ่งสั่งให้นำไปประหาร นายประตูไม่ยอม
เปิดประตูเมืองให้เนื่องจากเป็นเวลากลางคืน ซึ่งไม่ใช่เวลาประหารเนื่องจากผิดจริต จึงนำ
นิทานมาเป็นอุทาหรณ์ ดังนี้

นิทานเรื่องที่หนึ่ง บุญคุณของหมา พระยาตนหนึ่ง มีลูกน้อยขับกำลังซูกชน
อย่างไปวิ่งเล่นแคล้วสาระน้ำแล้วก็ลงไปเล่นน้ำจนพ้อใจจึงขึ้นจากสาระ ขณะนั้นมีโกรผู้ที่มี
ความแค้นต่อพระยาเห็นว่าลูกพระยาไปเล่นน้ำในสาระ ก็หวังที่จะแก้แค้นจึงนำหัวใจไปวางไว้
บนทัวสาระนั้น ครั้นเมื่ออาทิตย์ร้อนมากลูกพระยาอยู่ห้องไปเล่นน้ำให้คลายร้อนจึงวิ่งไปที่
สาระ แต่สุนัขที่พระยาเลี้ยงไว้มาวางหัวลูกพระยาไว้ไม่ให้ลงไปในสาระ เพราะมันเกรงว่า
ลูกของพระยาจะถูกหัวใจทิ่มแทง แต่ลูกพระยาไม่เข้าใจจึงร้องให้ เมื่อพระราหาราเนรื่องจึง
โกรธและมาสุนัขตัวนั้น จางนั้นลูกพระยาได้กระโดยดลลงไปในสาระน้ำจนถูกหัวใจของโกร
ทิ่มแทงตาย เมื่อพระยาเห็นดังนั้น จึงนึกถึงคุณแห่งการกระทำการของสุนัขตัวนั้นและได้เข้าใจ
เรื่องทั้งหมดแต่ก็สายเสียแล้ว

นิทานเรื่องที่สอง เรื่องก胥กเด็กเต้ากันยูเห่า พระยาตนหนึ่งมีหวานอยู่หนึ่งคน
ได้เลี้ยงก胥กเด็กเต้าไว้ นก胥กเด็กเต้านั้นมีหน้าที่หามะม่วงมาให้หวานของพระยาคินทุกวัน
ณ ต้นมะม่วงมีอุบัติเหตุตัวหนึ่งคอหงส์พินพิษใส่มะม่วง นก胥กเด็กเต้ารู้ดังนั้นจึงatabะมะม่วงเหล่านั้น
ไปทิ้งเสีย เมื่อหวานของพระยาจะไปเก็บมะม่วงก็ไม่มีมะม่วงให้เก็บ ความทราบถึงพระยา
จึงสั่งให้มานก胥กเด็กเต้าเพื่อเป็นการลงโทษ แล้วไปเอามะม่วงมาให้หวานพระยาคิน
เมื่อหวานได้กินมะม่วงเข้าไปก็เสียชีวิต พระยาจึงคิดไคร่ควรถึงเรื่องราเวเหตุที่นก胥กเด็กเต้า
เอามะม่วงไปทิ้ง จึงสำนึกถึงคุณของนก胥กเด็กเต้า

นิทานเรื่องที่สาม เรื่องคุ่นตัดสินใจ กาลครั้งหนึ่งมีหญิงชาวอีสปูในเมือง
สันกะหานคร มีสัตว์เลี้ยงคือพังพอน วันหนึ่งหญิงชราไปทำไร่ ปล่อยให้หวานอยู่กับ
พังพอน ขณะนั้นได้มีงูเห่าเข้ามากหานานจเดียชีวิต พังพอนเห็นงูเข้าจึงได้กัดงูเห่าจนตาย

และนำไปทิ้ง เมื่อหฤทัยหารกลับบ้านเห็นหลานเสียชีวิตซ้ำ ๆ เห็นพังพอนมีเลือดคิดอยู่ที่ปาก
คิดว่าพังพอนฆ่าหลานจึงฆ่าพังพอนตาย ต่อมาก็ให้เห็นชากร่องน้ำที่หัวใจร้าวทั้งหมด
รู้สึกเสียใจที่ฆ่าพังพอนตาย นิทานเรื่องที่สี่ เรื่องฆ่าผู้มีคุณ ในอดีตนิส่องເຫົາສາມີກຣຍາທີ່ນີ້
ຮູນະນັ້ງຄໍ່າ ໄດ້ນໍາທຽບພົນໄປຝຶກໄວ້ ແລະໄປເຊື່ອນກແບກນາເລື່ອງໄວ້ ວັນທີນີ້ໂຈຮະນາຂົມນີ
ເອກທຽບພົນທີ່ຜົງໄວ້ ນກແບກກໍ່ຮ່ອງນອກສຸ່ງຄູາມໃຫ້ສອງເຫົາສູ່ ສອງເຫົາສູ່ໄນ່ພນອະໄໄ
ຄົດວ່ານກແບກຮ່ອງສ່າງເສີຍນໍາຮ່າມຮາມຈິງຈັນໄປໜ່າທັງໝົດ ວັນຕ່ອມາເມື່ອສອງເຫົາເຂົ້ານອນ
ໂຈຮົມນາລັກບຸດເອກທຽບພົນອີກ ກຣາວນີ້ກໍາສຳເຮົາເພົ່າໄລ່ໄນ້ເສີຍຮ່ອງເຕືອນຈາກນກແບກ
ເມື່ອຮູ່ເຂົ້າສອງເຫົາສາມີກຣຍາຈິງເກີດເຫັນວ່ອຮອຍກາຮຸດທຽບພົນ ກໍ່ຮ່ອງໄຫ້ເສີຍໃຈເນື່ອງຈາກ
ທຽບພົນຫາຍໝົດ ມານີຄົດລົງເສີຍສຸ່ງຄູາມທີ່ນກແບກຮ່ອງນອກ ພາກພິຈາຮາໄຄຮ່ວມມືໃຫ້ດີ
ຄົງໄມ່ເກີດເຫຼຸດການຟ່າງວ່າຍເຫັນນີ້

ເມື່ອນາຍປະຕູເລັນນິຖານອັນແມິນອຸທາຮຣັບຈຳນັບແມິນເວລາເດີຍກັນກັນນາງຫລ່າຫັກ
ຄຳລວດຟ້າດີນີ້ແລະທຣານເຮືອງທີ່ຂາຍເຫຼຸ່ມໃຈຈະຄູກປະຫາກກີ່ຕ່ອງວ່າພະຣາຊວ່າໄມ່ພິຈາຮາໄຫ້
ຮອບຄອນແລ້ວເຕັ້ງຄວາມຈົງທີ່ຂາຍເຫຼຸ່ມໃຈໄຫ້ຊ່ວຍເຫືວຕານາໄວ້ ຂາຍເຫຼຸ່ມໃຈຈຶ່ງຮອດຈາກກາງຄູກ
ປະຫາກເມື່ອຄວາມຈົງປະກຸງ ນາງຫລ່າຫັກສຳລວດຟ້າດີນີ້ສ່າງສອນບວງວາແລະພະຣາຊໄຫ້ຕັ້ງຕົນ
ອູ້ໃນຄວາມດີແລ້ວບັນເມື່ອຈະເຈີນຮູ່ຮູ່ເຮືອງ ຈາກນັ້ນຜູ້ປະຫັນທີ່ໄດ້ນຳນິຖານມາເປັນອຸທາຮຣັບ
ອີກ ๒ ເຮືອງ ດັ່ງນີ້

ນິຖານເຮືອງທີ່ນີ້ ເຮືອງຍາກໄດ້ສາມີໄໝນໍກຣຍາໃໝ່ນໍານາເຊື່ອຄວາມລົບຫາຍ
ມີສອງສາມີກຣຍາທຳຕາມຄຳນອກຂອງເທວດາ ຄື່ອ “ໄປບຸດເອາໄຫ້ທີ່ເກີນເຈັນທອງບັນມາເກີນໄວ້
ຈຶ່ງເກີດຄວາມຄົດທີ່ອຍາມມີສາມີໃໝ່ ກຣຍາໃໝ່ ເມື່ອສາມີໄປກໍານາ ກຣຍາກີ່ຄອຍສ່າງອາຫານໄຫ້
ເປັນປະຈຳ ວັນທີນີ້ຜູ້ເປັນກຣຍາຄົດໃນໃຈວ່າຫາກມ່າສາມີມາຍຈະໄດ້ມີສາມີໃໝ່ ຄົດໄດ້ດັ່ງນີ້
ຈຶ່ງພົມຍາພິພໃໄໝໃນອາຫານ ສ່ວນສາມີນີ້ກົດໃນໄຫ້ຊ່ວ່າຫາກມ່າກຣຍາຕາຍກີ່ຈະໄດ້ນີ້
ກຣຍາໃໝ່ ຄົດໄດ້ດັ່ງນີ້ຈຶ່ງໄປກໍານັດກະຮວ່າງທາງທີ່ກຣຍາຈະເດີນທາງນໍາອາຫານສ່າງ
ເມື່ອກຣຍາເດີນທາງເພື່ອໄປສ່າງອາຫານກີ່ຄູກກັນດັກທີ່ສາມີທຳໄວ່ຈຶ່ງເສີຍຈົດ ສ່ວນສາມີກົ່ນໍາອາຫານ
ທີ່ພົມຍາພິພາກີນ ທັງຄູ່ກົ່ນຕາຍລົບຫາຍທັງຄູ່

ນິຖານເຮືອງທີ່ສອງ ເຮືອງຍ່ານອັນຫາຍເລັ່ນດານອ່າຄານນມີເມີຍ ມີສາມີກຣຍາ
ຄູ່ທີ່ນີ້ອູ້ກັນອ່າງມີຄວາມສຸຂ ວັນທີນີ້ກຣຍາເດີນທາງໄປຫາໜອດູ ສ່ວນສາມີນອນອູ້ທີ່ນ້ຳນ
ຈຶ່ງເອົາດານທີ່ບັນສົນນິມາທຳຄວາມສະອາດ ແລ້ວອັນຫາຍບົກຄານບັນດູແລ້ວເພີ້ອນອັນຫຼັບໄປ
ດານເລີ່ມນັ້ນຈຶ່ງຫຼຸດຈາກມື້ອຕກນາປາດຄອສາມີຄື່ນແກ່ຄວາມຕາຍ ເມື່ອກຣຍາເດີນທາງໄປຫາໜອດູ
ໜອດູຈຶ່ງນອກໄຫ້ນກັນບ້ານເພື່ອໄປຄູສາມີທີ່ກໍາລັງຈະຕາຍ ເມື່ອກລັບມາຄື່ນບ້ານຈຶ່ງເກີດສາມີ

นอนตายอยู่ใต้คมดาบ

๓. ลักษณะคำประพันธ์

คำประพันธ์ในวรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโภกคดีธรรม เป็นร้อยแก้วเทศนา (สำนวนเทศน์) โดยเริ่มต้นด้วยคำประธานพจน์พระพุทธเจ้าจากพระไตรปิฎกจากนั้นยกจุณภณีบงทเจืองชนายข่ายความเป็นตอน ๆ (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, ๒๕๔๖ : ๑๑๗) ไปร้อย ๆ ทั้งหมด ก่อนจบด้วย นิกูฐิตัง ซึ่งไม่นำการเว้นวรรคตอน

๔. ตัวอย่างคำประพันธ์

เริ่มต้นค้ายคำประณามพจน์พระพุทธเจ้าจากพระไตรปิฎก ดังนี้

“...乃至ใน ตั้งสักกุโโต อรหโต สัมมาสัมพุทธะสระ ที่นี้จักجاบั้งห้องคิด
โลกคดีธรรมทำให้แจ้งแก่บริษัททั้งหลายก่อนแล บัณฑิตโต อันว่านักประชาร্ঘ
เข้าทั้งหลาย ฝูงมีปัญญา จึงตั้งใจฟังยังคดีโลกคดีธรรมคำสอนแห่ง
สัพพัญญูเจ้า เพื่อจักให้เดิงสุขสามประการ โดยตั้งพระพุทธเจ้าหากยกมาแต่
ปัญชนิกาย ทั้ง & มาเทศาన่าว่าดังนี้ ...”

(ສුගාල මධ්‍යමිකරීප්‍රවාහන. ۲۵۵۱ ජූලි ۱)

การดำเนินเรื่อง ใช้การยกยุบและยืนทิ้งอธิบายขยายความเป็นตอน ๆ ดังนี้

“... อดีตภูมิ ในการล่วงแล้ว เมื่อก่อนวันนั้นยังมีพระยาตันหนึ่งได้เสวยเมืองพรมทัดมีลูกชายผู้หนึ่งพอธีแล่นเล่นกลางบ้าน สุนัขชา ยังมีมาตัวหนึ่งอันเป็นหมาเลี้ยงแห่งพระยาไว้รักษาลูกแห่งตนให้เล่นเป็นคู่ทุกวัน ยังมีเศรษฐีผู้หนึ่งอาณகแขกเดามาเลี้ยงไว้ สัญญาจิ & ประการ อันจกมาหาวิยังมีบ่าเต่าผัวเมียขันอยู่ในเมืองสันกะหานครมีอายุยืนได้ ๑๒๐ ปี ยังมีหลานน้อยผู้หนึ่งพอคลานไว้ในบ้านมีสั้งให้เล่นเป็นคู่กันจึงไปเอาฟังฟ่อนตัวหนึ่งมาเลี้ยงเป็นคู่หลานเล่นช่วงวัน ทันแล...”

(ສູນພ ຕມຈິຕກົງປ່ອງຫຼາຍ. ແລະ ພະ : ດ)

“...สับปะรด ยังมีอยู่เท่าตัวหนึ่งอยู่แล้ว ไม่มีวงตันนี้กันว่าหมายม่วงตอกลง
นานาที่ๆ ได้ อย่างเดียว ก็มาพ่นพิษใส่ไวซ์ชูห่น่วยหื้นแล้ว สูรธรรมลักกุณยา อันว่า
นกแขกคำตัวนั้นก็เป็นลงมา ความเจาหมายม่วงเหล่านี้ไปไว้ในน้ำเสียงหมด

ชู้หาน่วยหันแผล เมื่อนั้นหลวงพระยาไปเก็บหมวดม่วงบ้าได้กินซังหมายม่วงก็หนีเมือสู่มาหากษองให้อู่ดังนั้น เมื่อนั้นพระยาที่เห็นนกแรกคำรามทำสันนั้นพระยาที่เดิมเคยเอาอนกตัวมีคุณไปฆ่าเสียหันแผล ก็จงจำข้าหาญไปยืนเอานกแรกนำเศรษรูมามาสับซังหมายม่วงมาให้หลวงพระยกินนั้นแล้ว สักกูณะ อันว่านกตัวนั้น อพิ划ว มันก็เป็นสับปะรัง ยังเห่าตัวนั้นก็ท่อสับลงมาซังหมายม่วงมากันนักหนา ส่วนดั่งข้าหาญผู้นั้นก็ยังหมายม่วงพิษอยู่จนนั้นมาให้หลวงพระยกินหันแผล คันว่าหลวงพระยาได้กินหมายม่วงผุงนั้นแล้วก็ลວดตายไปในกาลับดีบวนนั้นก็บพอยานกมีแล้ว พระยาจึงเห็นเมือภัยลุนจึงช่องให้ว่าโอนอหลกนกตายด้วยเหตุเป็นมาปานดั่งนั้นหลวงกูรจึงตายด้วยอันนี้ก็ เพราะว่าบุพิจารณาที่จินหายมีสันนี้แก่กูเหล็ก ว่าดั่งนี้แล้วก็ตือกช่องให้อำไป้มาก็ลວดกินแหงเมือภัยลุนเป็นดั่งนี้ดีหรือแผล ...”

(สุกฤษ สมจิตศรีปัญญา. ๒๕๕๑ ข : ๗)

ในตอนจบ ใช้การจบคัวย นิภูธิชั้ง ดังนี้

“... อัตถาการะ เมื่อนั้นฟ่อเสี่ยวหมอนสูญใจกล่าวว่าแม่เดี่ยวอยู่ขึ้นเมือไวไว เทอญ เสาใส่ใจอุดดั่งนี้บพันเห็นหน้าฟ่อเสี่ยวแล้ว ครันเว้าตามยามเชาคูนีว่า ตายจิงแท้ แต่นั้นแม่เสี่ยวกล่าวว่าบานเมือเขามานบ่อเป็นสังนาฟ่อเสี่ยวอยู่ ว่าดั่งนั้นแล้ว หมอนสูญฟ่อเสี่ยวที่ช้ำว่าตายแท้แท้ แล้วว่าดั่งนั้นอู่ยันนั้นแล้ว เมื่อนั้นแม่เสี่ยวที่บันແلنกเห็นยังดานปภาคดอหัวตายอู่ในที่นอนหันแล้ว อันนี้ชื่อว่า อบานอนหางยาเล่นดานอย่างบานเมือบานเมือ อยู่ดีดอย่าตามหาหมอก็จินหายดั่งนี้แล้ว ว่าดั่งนั้น นิภูธิชั้ง ก็เสด็จบวรครัวแล้วเท่านี้ก่อนแล้วเข้าอย ...หากสิมี ไฟผุ้มี ศรัทธารสร้างคดีโตกคดีธรรมนี้ไว จะเป็นคนมีปัญญาเตีบแทนแล้วแต่...”

(สุกฤษ สมจิตศรีปัญญา. ๒๕๕๑ ข : ๑๐)

ปัญจนิกาย

ปัญจนิกาย กือ ธรรมะในคัมภีร์ในพระสูตรต้นฉบับปีญูก แยกออกเป็น ๕ หมวด
ใหญ่ ๆ ได้แก่ (สุชีพ ปุณณานุภาพ. ๒๕๒๕ : ๒๘๙ – ๔๕๙)

๑. ที่มนิกาย สีลขันธวัคค์

ที่มนิกาย แบ่งว่า “หมวดหรือพากนภาคยา” ได้แก่ พระสูตรหรือพระธรรม เทศนาที่ยา นำมาจัดไว้เป็นหมวดหรือพากไว้ในที่นี้ คำว่า สีลขันธวัคค์ แบ่งว่า “วรรคที่ว่า คั่วกลางศีล” ที่มนิกายหรือหมวดยาที่มี ๗ วรรค กือ สีลขันธวัคค์ (มี ๗ สูตร) มหาวัคค์ (มี ๑๐ สูตร) ปาฏิกิริวัคค์ (มี ๑๑ สูตร) แต่ละวรรคดึงชื่อตามข้อความในสูตรบ้าง ตามชื่อของ สูตรบ้าง กือ ในสีลขันธวัคค์ สูตรแรกมีเรื่องศีล จึงตั้งชื่อสีลขันธวัคค์ ในมหาวัคค์ สูตรแรก ชื่อมหาปทานสูตร จึงตั้งชื่อมหาวัคค์ ในปาฏิกิริวัคค์ สูตรแรก ชื่อปาฏิกิริสูตร จึงตั้งชื่อปาฏิกิริวัคค์ พระไตรปีญูก ที่มนิกายที่มี ๓ เล่ม เล่น เล่นละวรรค ตามชื่อที่กล่าวมาแล้ว รวมทั้งสิ้นมี ๒๔ สูตร ใน การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะเสนอความรู้ของพระสูตรในเล่ม ๕ หรือที่มนิกาย สีลขันธวัคค์ ซึ่งมี ๑๐ สูตร ตามลำดับดังต่อไปนี้

๑.๑ พระมหาสูตร สูตรที่เปรียบเหมือนข่ายอันประเสริฐที่กรอบคลุม อย่างกว้างขวาง กือ กล่าวถึงลักษณะานาคติ ฯ ที่มีในครั้งนั้น ที่เรียกว่าทิญญิ ๖๒ เป็นการชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาไม่หลักธรรมแยกจาก ๖๒ ลักษณะ เป็นสูตรว่าด้วย ข่ายอันประเสริฐ มีที่มาจากการที่พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยกิริยสูงหันหน้าไปยัง เดินทาง อยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์กับเมืองนาพันทา มีปริพพาก (นักบวชนอกศาสนา) ชื่อสุปียะ พร้อมด้วยคิมย์ชื่อพระมหาทัตมามพ เดินทางมาข้างหลัง สุปียะ ปริพพาก ติดต่อกันพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่คิมย์ก่อลาวาสรรเสริญ เมื่อถึงเวลากลางคืนกิริยหันหลังให้สันทนา กันถึงเรื่องคิมย์อาจารย์ก่อลาวแมงกันเรื่องสรรเสริญ ติดต่อกันพระรัตนตรัย พระผู้มีพระภาค ทรงทราบจึงตรัสเตือนมิให้โกรธเมื่อมีผู้ดูติดต่อกันพระรัตนตรัย มิให้ยินดีหรือเหลิงเมื่อมี ผู้สรรเสริญ แล้วตรัสว่า คนอาจกล่าวชมเชยพระองค์ด้วยศีล ๓ ขั้น ดังนี้ ศีลอดย่างเกล็กน้อย (จุฬศีล) ศีลอดย่างกลาง (มัชฉิมศีล) และศีลอดย่างใหญ่ (มหาศีล)

๑.๒ สามัญผลสูตร ว่าด้วย การของความเป็นสมณะหรือผลของการบวช

๑.๓ อัมพัญญาสูตร ว่าด้วย การโ懿ตดอนกับอัมพัญญาມາณพ มีข้อความกล่าวถึง ประวัติศาสตร์หากยังที่

๑.๔ โสณทัณฑสูตร ว่าด้วย การได้ตอบกับโสณทัณฑพราหมณ์ มีข้อความ
กล่าวถึงคุณลักษณะ ๕ อายุ ของพระมหาณ์

๑.๕ กฎทันตสูตร ว่าด้วย การได้ตอบกับกฎทันตพราหมณ์เรื่องการบูชาเช่น
โดยวิธีสังเคราะห์คือกว่าการบูชาขั้นคุ้มครองจากสัตว์ รวมทั้งปัญหาการปักกรงประเทศ
ให้ได้ผลทางเศรษฐกิจ ลดจำนวนโจรผู้ร้าย

๑.๖ มหาลิสูตร ว่าด้วย การได้ตอบกับเจ้าลิขวีชื่อมหาลิ เรื่องตาทิพย์
หูทิพย์และความสามารถที่สูงขึ้นไปกว่านั้น คือ การทำกิเตสอาสวะให้หมดไป

๑.๗ ชาลิยะสูตร ว่าด้วย การได้ตอบกับนักบัวช ๒ คน คนหนึ่งชื่อ
ชาลิยะ เรื่องชีวะกับสรีระ

๑.๘ มหาสีหนาทสูตร ๑ ว่าด้วย การบันลือสีหนาท ของพระพุทธเจ้า
โดยมีคุณธรรมเป็นพื้นรองรับ

๑.๙ ปฎกูรปाथสูตร ว่าด้วย การได้ตอบกับปฎกูรปाथปริพพาชก
เรื่องอัตตาและธรรมะขั้นสูงอัน ๆ

๑.๑๐ สุกสูตร ว่าด้วย การได้ตอบระหว่างพระอานනಥและกับ
สุกามณพ トイเทยบุตร

๑.๑๑ สูตร ว่าด้วย การแสดงธรรม เรื่องปากิหาริย์ ๓ แก่คุณบดี
ชื่อเกวัญญา

๑.๑๒ โภหิจสูตร ว่าด้วย การได้ตอบกับโภหิจพราหมณ์ถึงเรื่องมิจฉาทิฏฐิ
และศาสตรที่ควรติไม่ควรติ

๑.๑๓ เตวิชชสูตร ว่าด้วย พราหมณ์ผู้รู้ไตรวิทยาเคยเห็นพระพรมหรือไม่
และว่าด้วยวิธีเข้าอยู่ร่วมกับพระพรม

๒. มัชณินิกาย

แปลว่า หมวดปานกลาง หมายถึง หมวดที่รวมรวมพระสูตรขนาดกลาง
ไม่สั้นเกินไป ไม่ยาวเกินไปไว้ส่วนหนึ่ง ในหมวดนี้มีพระสูตรรวมทั้งสิ้น ๑๕๒ สูตร ในที่นี้
ผู้วิจัยจะกล่าวถึง มัชณินิกาย มูลปัณณสก ซึ่งมี ๕๐ สูตร คือ มูลปริยາสูตร สัพพาสาวสูตร,
ธัมมาทิฏฐิสูตร, ภัยเกรวสูตร, อนังคณสูตร, อาภัংখেয়সূত্র, বাতুপ্রমসূত্র, স্তোলেখসূত্র,
সামাধিসূত্র, ততিপ্রকাশনসূত্র, শুশীহনাথসূত্র, মহালীহনাথসূত্র, মহাথুক্ষক্ষিনসূত্র,
শুশুরাজসূত্র, অনুমানসূত্র, জটীজসূত্র, বন্দ্যোৎসূত্র, মচুপিণ্ডিসূত্র,

เทวราชวิตักกสูตร, วิตักกสัณฐานสูตร, กกจปมสูตร, อลกททบpmสูตร, วัมมิกสูตร,
รถวินีตสูตร, นิวาปสูตร, ป่าสารสูตร, ภพหัตถปโทปมสูตร, มหาหัตถปโทปมสูตร,
มหาสาโรปมสูตร, ภพสาโรปมสูตร, ภพโถสิงคสลาสูตร, มหาโถสิงคสลาสูตร,
มหาโถปลาสูตร, ภพโถปลาสูตร, ภพสังขกสูตร, มหาสังขกสูตร, ภพตัณหาสังขสูตร,
มหาตัณหาสังขสูตร, มหาอัสสปุรสูตร, ภพอัสสปุรสูตร, สาเดยิกสูตร, เวรัญชกสูตร,
มหาเวทัลลสูตร, ภพเวทัลลสูตร, ภพธัมมสมາทานสูตร, มหาธัมมสมາทานสูตร, วีมังสกสูตร,
โถสันพิบสูตร, พระมนิมันตนิกสูตร และมารตัชชนีบสูตร จากพระสูตรทั้ง ๕๐ สูตรนี้
ผู้วิจัยได้ประมวลและรวมสูตรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ทั้งหมด ๔ สูตร ซึ่งมีรายละเอียด
ดังต่อไปนี้

๒.๑ บุลปริยาสูตร ว่าด้วยเรื่องรา沃ันเป็นบุลแห่งธรรมทั้งปวง ซึ่งมีที่มา
จากการที่พระผู้มีพระภาคประทับณ โคนไม้สามเหลี่ยม ในป่าเชือสุกกะ (ป่าไชคดี)
โกลดเมืองอุกภูเขา ณ ที่นั้นได้ทรงแสดงเรื่องรา沃ันเป็นบุลแห่งธรรมทั้งปวง (สัพพธัมมบุล
บริษาย) มีใจความสำคัญແเปล่งออกเป็น ๙ ส่วน หรือ ๙ นัย เนื่องด้วยบุญชัน (คนที่ยังหน้าไป
ด้วยกิเลส) ๑ นัย เนื่องด้วยเศษะ (พระอริยบุคคลผู้ยังศึกษา หมายถึงพระโพดาบัน
พระสกทาคามี และพระอนามา) ๑ นัย เนื่องด้วยพระเข็มมาสพ (พระอรหันต์ผู้สั่นอาสวะ
คือกิเลสที่คงสัมคาน) ๔ นัย เนื่องด้วยพระศาสดา ๒ นัย

๒.๑.๑ บุญชันผู้มิได้สักดิ ย่อมรู้ตามความจำ (สัมชานาติ) ถึงสิ่งต่าง ๆ
๑ แล้วมีดีถือว่าเป็นของเรา เพราะไม่ได้กำหนดครรภามเป็นจริงซึ่งสิ่งนั้น ๆ นี้เป็นกำหนด
ภูมิบุญชันนัยที่ ๑

๒.๑.๒ กิบัญผู้เป็นเศษะ รู้ยิ่งด้วยปัญญา (อภิชานาติ) ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เพลิด
การบีดถือว่าเป็นของเรา เพราะสิ่งนี้ ๆ เพราะเสषะควรกำหนดครรภีได้ นี้เป็นกำหนดภูมิ
พระเศษะนัยที่ ๒

๒.๑.๓ กิบัญผู้เป็นพระอรหันต์เข็มมาสพ รู้ยิ่งด้วยปัญญาซึ่งสิ่งต่าง ๆ
ย่อมไม่ถือว่าเป็นของเรา ๑) เพราะกำหนดสิ่งนั้น ๆ แล้ว ๒) เพราะลื้นระดับความกำหนดคั้
ขินดี ๓) เพราะความสั่นโถสะความคิดประทุยร้ายและ ๔) เพราะสั่น ไม่หมายความผล
นี้เป็นกำหนดภูมิพระเข็มมาสนัยที่ ๑, ๔, ๕ และ ๖

๒.๑.๔ พระศาสดา รู้ยิ่งด้วยปัญญาซึ่งสิ่งต่าง ๆ ไม่ถือว่าเป็นของเรา
 เพราะกำหนดครรภในสิ่งนั้น ๆ แล้ว และ เพราะสั่นตัณหาด้วยประการทั้งปวง ตรัสรู้อนุตตรสัมมา^๑
 สัมโพธิญาณแล้ว นี้เป็นกำหนดภูมิพระศาสดานัยที่ ๗ และ ๘

๒.๒ สัพพาสวัสังวรสูตร สูตรว่าด้วย การสำรวมระหว่างอาสาวะทุกชนิด มีที่มาจากการที่พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนารามของอนาคตปีณฑิกคุหบดี ใกล้กรุงสาวัตถี แล้วตรัสเทศนาเรื่องการสำรวมระหว่างอาสาวะทุกชนิด มี ๗ หลักการใหญ่ คือ อาสาวะที่พึงจะได้ ดังนี้

๒.๒.๑ การเห็น

๒.๒.๒ การสำรวมระหว่าง

๒.๒.๓ การสื่อสาร

๒.๒.๔ การอุดหน

๒.๒.๕ การงดเว้น

๒.๒.๖ การบรรเทา

๒.๒.๗ การอนุรักษ์

๒.๓ รั้มทายาทสูตร สูตรว่าด้วย ผู้รับมรดกธรรม มีที่มาจากการที่ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสสอนกิจมุทั้งหลายให้เป็นผู้รับมรดกธรรม (รั้มทายาท) อย่าเป็นผู้รับมรดกอามิส (อามิสทายาท) สรุปได้ดังนี้

๒.๓.๑ พระผู้มีพระภาคตรัสยกตัวอย่างว่า พระองค์ชั้นพระกระยาหาร เหลือ กิจมุ ๒ รูปหิวเป็นกำลังมาเพื่อพระองค์ก็ทรงอนุญาตว่า ถ้าจะฉันก็ฉันได้ ถ้าไม่ฉันก็จะ ทรงเหทึก รูปหนึ่งหนึ่นหิว ไม่ฉัน ด้วยระลึกถึงพระพุทธพจน์ที่ให้รับมรดกธรรม ไม่รับมรดก อามิส อีกฐานะหนึ่งฉันอาหารที่เหลือนั้น ตรัสว่า ทรงสรรเสริญกิจมุที่ยอมหิวนากว่า

๒.๓.๒ เมื่อพระศาสดาเด็จหลิกไปแล้ว พระสารีริกุตรได้ตั้งปัญหาตาม กิจมุเหล่านั้นว่า ด้วยเหตุเพียงไร สาวกจะเชื่อว่า ไม่ศึกษาหรือศึกษาไว้มาก (ความสงสัย) ในเมื่อพระศาสดาเป็นผู้สงสัยแล้ว กิจมุทั้งหลายขอให้พระสารีริกุตรตอบเอง

๒.๓.๓ พระสารีริกุตรเฉลยว่า เมื่อพระศาสดาเป็นผู้สงสัยแล้วแต่สาวก ๑) ไม่ศึกษาความสงสัย ๒) ไม่ละธรรมที่พระศาสดาสอนให้ ๓) เป็นผู้มักมาก ย่อหย่อน เห็นแก่หลับนอน 拓ဓฐานะในความสงสัย ไม่ว่าจะเป็นกิจมุปุ่นกลางหรือบัวชใหม่ กีฤกติเดช โดยฐานะ ๓ เหล่านี้ ถ้าพระศาสดาเป็นผู้สงสัยและสาวก ๑) ศึกษาความสงสัย ๒) ละธรรมที่พระศาสดาสอนให้ ๓) ไม่มักมาก ไม่ย่อหย่อน 拓ဓฐานะในการหลับนอน มีความสงสัยเป็น เมืองหน้า ก็เป็นที่สรรเสริญโดยฐานะ ๓ ทั้งกิจมุที่เป็นแกรบปุ่นกลางและบัวชใหม่

๒.๓.๔ พระผู้มีพระภาคได้แสดงทางสายกลาง คือ มรรค�่องก์ ๘ มีความเห็นชอบ เป็นต้น สำหรับธรรมที่ชั้ว คือ ๑) ความโลกและคิดประทุนร้าย

๒) ความโกรธและผู้ก่อโกรธ ๓) ความกลุ่มนิยมท่านและตีเสมอ ๔) รัมยา และกระหนน
 &) นายและโี้อัวด ๖) กระด้างและแบ่งคี ๗) ถือตัวและคุหะมินท่าน ๘) ม้าเม้าและ
 ประนาท

๒.๔ ภัยเกรวสูตร สูตรว่าด้วย ความกลัวและสิ่งที่กลัว มีที่มาจากการที่
พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เหตุการณ์ ชาญสโตรพราหมณ์เข้าไปเฝ้า ทราบทุลสรรเสริญว่า
ทรงเป็นหัวหน้า เป็นผู้มีอุปการะมาก เป็นผู้แนะนำกุลนุตรที่อุบัติศพระองค์แล้ว
ทราบทุลต่อไปว่า เสนาstoneอันสงจันต์งูในป่าและราواป่า อดทนได้ยาก ความสัจจะ
ความเป็นผู้อุปฐ์ดีกว่าทำได้ยาก ยินดีได้ยาก ประหนึ่งว่าป่าจะนำใจของกิเลสไม่ได้สามารถ
ไปเสีย พระผู้มีพระภาคตรัสรับว่าเมื่อก่อนตรัสรู้ ยังเป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์ก็ทรงเคย
คิดถึงเสนานะป่านชั่นนั้น แล้วได้ทรงแสดงความคิดของพระองค์ก่อนตรัสรู้ (๑๖ ข้อที่
เกี่ยวกับเสนานะป่า) ดังต่อไปนี้

- ๒.๔.๑ มีการงานทางกายไม่บริสุทธิ์
- ๒.๔.๒ มีการงานทางวาจาไม่บริสุทธิ์
- ๒.๔.๓ มีการงานทางใจไม่บริสุทธิ์
- ๒.๔.๔ มืออาชีพไม่บริสุทธิ์
- ๒.๔.๕ มีความอยากได้มีระฆัง กล้าในการ
- ๒.๔.๖ มีจิตพยาบาท
- ๒.๔.๗ มีความหลงรักเริงริด
- ๒.๔.๘ มีจิตไม่สงบ
- ๒.๔.๙ มีความลังเลลงตัว
- ๒.๔.๑๐ เป็นผู้ยกตนข่มผู้อื่น
- ๒.๔.๑๑ เป็นผู้สะคุ้งหวาดกลัว
- ๒.๔.๑๒ ไคร่ลากสักการะซึ่งเสียง
- ๒.๔.๑๓ เกียจคร้าน มีความเพียรเดວ
- ๒.๔.๑๔ หลงลืมตน
- ๒.๔.๑๕ มีจิตไม่ตั้งมั่น หมุนไปผิด
- ๒.๔.๑๖ มีปัญญาธรรม นำลายให้เวลาผุด

๓. สังยุตนิกาย

แปลว่า หมวดประมวล คือ ประมวลเรื่องประเภทเดียวกัน ໄว้เป็นหมวดหมู่ เช่น เรื่องพระมหาทักษะสป. เรียกคักสปสังขุต เรื่องอินทรี (ธรรมะที่เป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน) เรียกอินทริสังขุต เรื่องมรรค (ข้อปฏิบัติ) เรียกมัคคสังขุต ในหมวดนี้มีพระสูตรรวมทั้งสิ้น ๗,๗๖๒ สูตร สังยุตนิกาย ๕ เล่ม แบ่งออกเป็น

๓.๑ เล่มที่ ๑๕ ชื่อสังยุตนิกาย สถา瓦รรค หมายความว่า ทุกสูตร ในเล่มนี้ (ซึ่งมีถึง ๒๗๑ สูตร) เป็นสูตรที่มี “คากา” หรือคำสอน อันเป็น “บทกวี” คำว่า สถา瓦รรค วรรณที่มีคากา จึงเป็นชื่อของเล่มที่ ๑๕ นี้

๓.๑.๑ เทวตาสังขุตต์ ประมวลเรื่องเทวตา ที่ไปปลดตามปัญหาต่อพระพุทธเจ้า มีทั้งหมด ๘๑ สูตร แสดงคำถament ของเทวตา คำตอบของพระพุทธเจ้า ที่เป็นคากา หรือบทกวีทั้งคำถament คำตอบ

๓.๑.๒ เทวปุตตสังขุตต์ ประมวลเรื่องเทพบุตร ที่ไปปลดตามปัญหาต่อพระพุทธเจ้า มีทั้งหมด ๓๐ สูตร แสดงคำถament ของเทพบุตร คำตอบของพระพุทธเจ้า ที่เป็นคากา หรือบทกวีทั้งคำถament คำตอบ

๓.๑.๓ โภสตสังขุตต์ ประกอบเรื่องที่ครั้สトイตอบกับพระเจ้า ปเลสนทิโภสต มีทั้งหมด ๒๕ สูตร

๓.๑.๔ นารสังขุตต์ ประมวลเรื่องนาร ซึ่งไปปรากฏภายในลักษณะต่าง ๆ กัน บางครั้งได้มีการトイตอบกับพระพุทธเจ้า บางครั้งมิได้พูด แต่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถายิตในเมื่อทรงทราบว่าเป็นนาร ในสังขุตต์นี้ ๒๕ สูตร

๓.๑.๕ กิกขุณสังขุตต์ ประมวลเรื่องนางกิกขุณ แสดงถึงการที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่นางกิกขุณต่างรูป มี ๑๐ สูตร

๓.๑.๖ พรหมสังขุตต์ ประมวลเรื่องพรหม แสดงการที่พระพรหมมาเพื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถายิตトイตอบ มี ๑๕ สูตร

๓.๑.๗ พราหมณสังขุตต์ ประมวลเรื่องพราหมณ์ มีพราหมณ์ต่าง ๆ ตั้งปัญหามานั่ง กล่าวว่าหากวาราวนั่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถอยตอบเป็นภาษิตให้ได้เห็น ธรรม มี ๒๒ สูตร ส่วนใหญ่ มีผลเป็น ๒ กือพราหมณ์ออกบวชเป็นพระอรหันต์กับพราหมณ์ เลื่อนไสปฎิญาณตนเป็นอุนาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะคลอดชีวิต

๓.๑.๘ วงศีสสังขุตต์ ประมวลเรื่องเกี่ยวกับพระสังกีสเถระ มี ๑๒ สูตร

๓.๑.๕ วนสังยุตต์ ประมวลเรื่องเกี่ยวกับป่า กือพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่พระภิกษุต่าง ๆ ที่อยู่ในป่า มี ๑๔ สูตร

๓.๑.๖ ยักษสังยุตต์ ประมวลเรื่องยักษ์ ที่มาฝ่าพระผู้มีพระภาคและพระองค์ได้ตรัสรู้ด้วยตัวเอง มี ๑๒ สูตร

๓.๑.๗ สักกสังยุตต์ ประมวลเรื่องท้าวสักกะขอมเทพชั้นดาวดึงส์ที่มาฝ่า และพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม มี ๒๕ สูตร

สาระสำคัญของคำสอนในเล่ม ๑๕ นี้ อยู่ที่ภานิษฐ์ จำนวนพระสูตรนี้รวมแล้วได้ ๒๗๑ สูตร

๓.๒ เล่มที่ ๑๖ ชื่อสังยุตตินิกาย นิทานวรรณ คำว่า นิทานวรรณ แปลว่า วรรณว่าด้วยต้นเหตุ กือ อธินายถึงธรรมะที่เป็นเหตุปัจจัยของความเวียนว่ายตายเกิด ที่เรียกว่า ปฎิจจสมุปปนาท ความเกิดเช่น โดยอาศัยเหตุปัจจัย รวมทั้งเมื่อกล่าวถึงความดับ ก็แสดงเหตุปัจจัยที่ดับเป็นต่อ ๆ กันไป คำว่า นิทาน เล็กถึงเหตุปัจจัย จึงใช้เป็นชื่อของเล่มนี้ว่า นิทานวรรณ รวมทั้งเล่มที่ ๕ สังยุตต์ ໄค์ແກ

๓.๒.๑ อภิสัมยสังยุตต์ ประมวลเรื่องเกี่ยวกับการตรัสรู้ โดยแสดงถึงเหตุปัจจัยส่งผลต่อ ๆ กันให้มีการเวียนว่ายตายเกิด และในทางตรงกันข้าม เมื่อดับเหตุปัจจัย ก็จะส่งผลต่อ ๆ กันให้ดับความเวียนว่ายตายเกิด ได้

๓.๒.๒ ราตุสังยุตต์ ประมวลเรื่องราตุ กล่าวถึงราตุในทางธรรม หลาหยชนิด เช่น ราตุที่เนื่องคั่วข ตา หู จมูก ลิ้น เป็นต้น รวมถึงการที่สัตว์ทั้งหลาหยเข้ากันได้โดยราตุ

๓.๒.๓ อนุมตัคสังยุตต์ ประมวลเรื่องสงสารวัญญ หรือความเวียนว่ายตายเกิด มีเบื้องตนและที่สุดอันตามไม่พบ จึงควรที่จะเบื้องหน้ายกลายกำหนัดในสังหาร ควรที่จะหลุดพ้นไป

๓.๒.๔ กัสตปสังยุตต์ ประมวลเรื่องพระมหาภักสสปะ แสดงถึงการที่พระมหาภักสสปะไปฝ่าพระผู้มีพระภาคและมีพระพุทธดำรัสคั่วข รวมทั้งเหตุการณ์อื่น ๆ เกี่ยวกับกับพระมหาภักสสปะ เช่น การสั่งสอนนางกิกนุณี

๓.๒.๕ ลากสักการสังยุตต์ ประมวลเรื่องลากสักการะ ที่ทำให้คนเสียคน ทำให้อยู่ไม่เป็นสุข จึงไม่ควรปล่อยให้ลากสักการะซึ่งเสียครอบครองจิตตนลีมตัว เพราะถ้าไม่รู้เท่า ก็จะเป็นเสมออนหนึ่งเบ็ดที่มีเหมือนล้อให้หลงกลืนลงเข้าไป

๓.๒.๖ ราชบุตรสังยุตต์ ประมวลเรื่องพระราหู กีรติวัชการที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเรื่องต่าง ๆ แก่พระราหู

๓.๒.๗ ลักษณสังยุตต์ ประมวลเรื่องพระลักษณะ ท่านผู้เดินทางไกลไปกับพระมหาโมคคลานะผู้ได้เห็นสิ่งแปลก ๆ ต่าง ๆ แต่พระลักษณะไม่เห็นพระมหาโมคคลานะจึงชวนท่านไปให้พระผู้มีพระภาคทราบทูลเล่าถวาย พระผู้มีพระภาคตรัสตอบให้แจงเหตุผล

๓.๒.๘ โอมปัมสังยุตต์ ประมวลเรื่องเกรียงเทียน เป็นคำสอนต่าง ๆ เช่น เรื่องสุนัขปีเรือนอยู่ที่ไหนก็ไม่สบาย คนชั่วบางคนก็มีลักษณะเป็นเช่นนี้

๓.๒.๙ กิกุสังยุตต์ ประมวลเรื่องกิกุ แสดงถึงการที่พระผู้มีพระภาคพระสารีบุตรและพระโมคคลานะ แสดงธรรมสั่งสอนกิกุหั้งหลาย

๓.๓ เล่มที่ ๑๗ ชื่อสังยุตตนิกาย ขันธารวรม คำว่า ขันธารวรม แปลว่า วรรณค่าวัชร วาระที่กล่าวถึงขันธ์ คือ กองรูป กองนาม หมายความว่า ร่างกายจิตใจของคนเราแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน เมื่นส่วนรูปธรรมกองหนึ่ง เป็นส่วนจิตใจหรือนามธรรมอีกกองหนึ่งพระไตรปิฎกเล่ามี ส่วนใหญ่กว่าด้วยเรื่องขันธ์ ๕ คือ รูป เทนา สัญญา สัจาร วิญญาณ พระไตรปิฎกเล่ามี รวมทั้งหมวด ๑๗ สังยุตต์ คือ

๓.๓.๑ ขันธสังยุตต์ ประมวลเรื่องขันธ์ กล่าวถึงขันธ์ ๕ พื้นที่ทั้งรายละเอียดต่าง ๆ

๓.๓.๒ ราชสังยุตต์ ประมวลเรื่องพระราหะ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมสั่งสอนพระราหะผู้เดินเป็นพราหมณ์ ภัยหลังมาบวชในพระพุทธศาสนา ท่านเป็นผู้ว่าจ่าย รับฟังโอวาทด้วยความเคราะห์

๓.๓.๓ ทิกูริสังยุตต์ ประมวลเรื่องทิกูริ คือความคิดเห็นที่เนื่องด้วยขันธ์ ๕

๓.๓.๔ โอกกันตสังยุตต์ ประมวลเรื่องข้ามพื้นญี่ชนต่างหรือญี่ชนต่าง

๓.๓.๕ อุปปาทสังยุตต์ ประมวลเรื่องความเกิดขึ้น แห่งตา หู เป็นต้น เท่ากันเป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกๆ

๓.๓.๖ กิเลสสังยุตต์ ประมวลเรื่องกิเลส คือ ความชั่วภายในจิตใจที่ทำไว้ให้เครื่องของ

๓.๓.๗ สารีบุตรสังยุตต์ ประมวลเรื่องพระสารีบุตร

๓.๓.๘ นาคสังยุตต์ ประมวลเรื่องนาค คือ สัตว์ประเภท

๓.๓.๕ สุปีณสังขุตต์ ประมวลเรื่องครุฑ กือ สัตว์ประเภทนก

๓.๓.๖ คันธพกายสังขุตต์ ประมวลเรื่องเทพพวกคนธรพ กือ
เทพที่สิงอยู่ ณ กลินแห่งราชไม้ แก่นไม้ กระพี้ไม้ เปลือกไม้ สะเก็ดไม้ คงไม้ ผลไม้
รสไม้ กลินไม้

๓.๓.๗ วลาหกสังขุตต์ ประมวลเรื่องเวลาหกคือเมฆ กือ เมฆหนาว
เมฆร้อน เมฆหมอก เมฆลม และเมฆฝน

๓.๓.๘ วังโโคตสังขุตต์ ประมวลเรื่องวังโโคตปริพพาชก

๓.๓.๙ สามธิสังขุตต์ ประมวลเรื่องสามธิ กือการทำใจให้ดีขึ้น

๓.๔ เล่มที่ ๑๙ ชื่อสังขุตโนภัย สายยันวนวรรค คำว่า สายยันวนวรรค แปลว่า
วรรคว่าด้วย อายุนะ ๖ กือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นอันรวมกันว่าเรื่องตา หู เป็นต้น
ในแล้วที่ ๑๙ นี้ ในชั้นแรกไม่จัดเป็นสังขุตต์ แต่วัดเป็นหมวด ๕๐ (ปัณฑากะ) รวม ๕
หมวด กือ ปัณฑากะที่ ๑ ถึงที่ ๕ รวมทั้งสิ้นประมาณ ๒๐๐ สูตร ว่าด้วยเรื่อง ตา หู
เป็นต้น ต่อไปจัดเป็นสังขุตต์ รวม ๑๐ สังขุตต์ กือ

๓.๔.๑ เวทนาสังขุตต์ ประมวลเรื่องเวทนา แสดงถึงเวทนา

๒ ประการ ถึงเวทนา ๑๐๔ ประการ

๓.๔.๒ มาตุคามสังขุตต์ ประมวลเรื่องมาตุคาม กือ ผู้หลง

๓.๔.๓ ชัมพุชาทางสังขุตต์ ประมวลเรื่องปริพพาชกชื่อชัมพุชาทาง
ผู้ได้ตอบกับพระสารินุตร

๓.๔.๔ โนมคัลลานสังขุตต์ ประมวลเรื่องพระโนมคัลลานะ

๓.๔.๕ จิตตกบปดิจญาสังขุตต์ ประมวลเรื่องคำนามของจิตตกบบดี

๓.๔.๖ ความผิดสังขุตต์ ประมวลเรื่องนายบ้าน กือผู้ปกครองหมู่บ้าน
มีชื่อต่าง ๆ กัน แสดงถึงการที่พระผู้มีพระภาคสั่งสอนนายบ้านเหล่านี้

๓.๔.๗ อสังขตสังขุตต์ ประมวลเรื่องอสังขต กือสิ่งที่ไม่ได้ถูกปัจจัย
ปฐมแต่ง

๓.๔.๘ อัพยากตสังขุตต์ ประมวลเรื่องที่พระผู้มีพระภาค
ไม่ตรัสซึ่ชัด กือเรื่องที่ไม่มีประโยชน์ ทำให้ได้เสียงกันเปล่า ๆ

๓.๕ เล่มที่ ๑๕ ชื่อมหาวรรค คำว่า มหาวรรค แปลว่า วรรคว่าด้วย
วาระใหญ่ หมายความว่า ธรรมะเรื่องสำคัญ ๆ เช่น บรรลุ โพชฌงค์ อินทรี เป็นต้น ได้
นำมากต่อไว้ในเล่ม ๑๕ นี้ รวม ๑๒ สังขุตต์ กือ

๓.๕.๑ บัคคลังสังขุตต์ ประมวลเรื่องมรรคเมือง๕ อันเป็นทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

๓.๕.๒ โพธิลงคังสังขุตต์ ประมวลเรื่องโพธิลง๗ คือ องค์แห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้มีสติ เป็นต้น

๓.๕.๓ สดิปภูฐานังสังขุตต์ ประมวลเรื่องสดิปภูฐาน๔ คือ การตั้งสติ๔ ประการ มีตั้งสติไว้ที่กาย เป็นต้น

๓.๕.๔ อินทรียังสังขุตต์ ประมวลเรื่องอินทรีย๕ คือ ธรรมอันเป็นเรื่องใหญ่ในหน้าที่ของตน มีศรัทธาความเชื่อ เป็นต้น

๓.๕.๕ สัมมปปะราณังสังขุตต์ ประมวลเรื่องความเพียรชอบ๕ ประการ ไม่ให้เกิดความชั่ว ที่ยังไม่เกิด เป็นต้น

๓.๕.๖ พลังสังขุตต์ ประมวลเรื่องพล๘ ๕ ประการ มีศรัทธาความเชื่อ เป็นต้น

๓.๕.๗ อิทธิปากังสังขุตต์ ประมวลเรื่องอิทธิบາท๔ คือ ธรรมอันให้บรรลุความสำเร็จ ๕ ประการ มีฉันทะความพอใจ เป็นต้น

๓.๕.๘ อนุรุทธังสังขุตต์ ประมวลเรื่องพระอนุรุทธ๊ ผู้เป็นพุทธอนุชา

๓.๕.๙ ภานังสังขุตต์ ประมวลเรื่องภาน คือการเพ่งอารมณ์จนจิตสงบให้ภานที่๑ ถึงที่๔

๓.๕.๑๐ อานาปานังสังขุตต์ ประมวลเรื่องสติกำหนดลมหายใจ เข้าออก ซึ่งเป็นวิธีทำจิตให้สงบประการหนึ่งที่นับว่าสำคัญ

๓.๕.๑๑ ปัตตังสังขุตต์ ประมวลเรื่องการที่จะเป็นพระโสดาบัน คือ พระอริยบุคคลชั้นที่๑ ซึ่งเป็นชั้นแรกใน๔ ชั้น

๓.๕.๑๒ สังจังสังขุตต์ ประมวลเรื่องอริยสังจํ ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นหลักสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๔. อังคุตตรนิกาย

แปลว่า หมวดยิ่งด้วยองค์ คือ จัดลำดับธรรมะไว้เป็นหมวด ๆ ตามลำดับตัวเลข เช่น หมวดธรรมะข้อเดียว เรียกเอกนิبات หมวดธรรมะ๒ ข้อ เรียกทุกนิبات หมวดธรรมะ๓ ข้อ เรียก ติกนิبات ดังนี้เป็นต้น จนถึงหมวด๑๐ ข้อ เรียก ทสกนิبات หมวดธรรมะเกิน ๑๐ ข้อ เรียก อติเรกทสกนิبات ในหมวดนี้มีพระสูตรรวมทั้งสิ้น ๕,๕๕๗ สูตร

ผู้จัดฯ ได้ประมวลและรวบรวมนิบทในอังคุตตรนิกายที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้ คือ

๕.๑ เอกนิบท ชุมนุมธรรมะที่มี ๑ ข้อ ในหมวดนี้ แบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ ๖ หมวดด้วยกัน คือ

๕.๑.๑ เอกธัมนาทิปali บาลีว่าด้วยธรรมะข้อ ๑ เป็นตน พระพุทธเจ้า ตรัสว่า ธรรมะข้อ ๑ หรือ ๑ ซึ่งมีความสำคัญในทางต่าง ๆ กัน ทางไปหน้า

๕.๑.๒ เอกปุคคลปali บาลีว่าด้วยบุคคลคนหนึ่ง จะเป็นไกรก์ตาม ที่มี ลักษณะอย่างนั้นอย่างนั้น นับว่าเป็นผู้พยายามหรือคนอัศจรรย์ เป็นตน

๕.๑.๓ เอตทัคคลปali บาลีว่าด้วยເຕັກະຄົມ ກິກນຸ ກິກມຸລີ ອຸນາສົກ อຸນາສົກ ທີ່ພຣະຜູມພຣະກາທທຽບຍອດຈຳໃຫ້ເປັນເລີດໃນทางต่าง ๆ ตามความรู้ ความสามารถ ความประพฤติและความดันดั้

๕.๑.๔ ขັງຫຼານປາລີ ບາລີວ່າດ້ວຍລົງທຶນໄປໄນໄດ້ ເຫັນ ເປັນໄປໄນໄດ້ ທີ່ຄົນ ຜູ້ສົມບູຮົມດ້ວຍທິງງົງ (ຜູ້ໄນ້ມີຄວາມຄືດເຫັນວິປາສຫວີໂສດາບັນຈິ້ນໄປ) ຈະຈ່ານາຮາດ ບົດ

๕.๑.๕ ອປຣາ ເเอกสารธัมนาทิปali บาลีว่าด้วยธรรมะข้อ ๑ เป็นตน ອັກສ່ວນທີ່ເປັນການກ່າວເພີ່ມເຕີມຈາກหมวดที่ ๑

๕.๑.๖ ປສາທගธັນนาທิปali บาลีว่าด້ວຍธรรมะທີ່ທຳໄຫ້ເກີດ ຄວາມເລື່ອນໄສ ເປັນຕິບັນດາຮ່ານທັງຫຸດหมวดນີ້ รวมກັນແລ້ວ ມີ ๑,๐๐๐ ສູຕຣພອດີ ບາງໜ້າວດ ກົມືນາກ ບາງໜ້າວດກົມືນ້ອຍໂຄຍປົກຕິຈັດ ๑๐ ສູຕຣເປັນ ๑ ວຣຄ ๕๐ ສູຕຣເປັນ ๑ ປັບພາສະ

๕.๒ ຖຸກນิบท ชุมนุมธรรมะที่มี ๒ ข้อ ในหมวดนี้ แบ่งส่วนໃຫຍ່ອອກເປັນ ๔ ส່ວນ ແຕ່ໄມ້ກ່າວລົງເນື້ອຫາຮຽນ ກ່າວລົງໜ້າວດ ๕๐ ທີ່ ๑ ທີ່ ๒ ທີ່ ๓ ແລະໜ້າວດພິເຕຍທີ່ ໄນນັບເຂົ້າໃນໜ້າວດ ๕๐ ແຕ່ໃນໜ້າວດ ๕๐ ນັ້ນ (ຕິ່ງໜ້າວດວ່າມີ ๕๐ ສູຕຣ) ຍັງແບ່ງເປັນວຽກ ອັກໜ້າວດລະ ๕ ວຣຄ ວຣຄລະ ๑๐ ສູຕຣ ຂໍ້ອວຽກກ່າວຕາມປະເທດຮຽນ ເຫັນ ກັນກອຮ ວຣຄ (ວຽກວ່າດ້ວຍເຄື່ອງລົງໄທ)

๕.๓ ຕິກນิบท ชุมนุมธรรมะที่มี ๓ ข้อ ในหมวดนี้ แบ่งส່ວນໃຫຍ່ອອກເປັນ ๔ ส່ວນ ເຫັນເດີຍກັບຖຸກນິບາດ ຄົງແປລກອອກໄປແຕ່ເຊື່ອວຽກທ່ານັ້ນ

๕. บຸກຄົນກາຍ

ແປລວ່າ ໜ້າວດເລື່ອນໄຍ ຮົບຮັບຫຼືອຮຽນທີ່ໄມ້ຈັດເຂົ້າໃນ ๔ ໜ້າວດບ້າງດັ່ນມາຮັບ ໄວໃນໜ້າວດນີ້ທັງໝົດ ເມື່ອຈະແບ່ງໂດຍຫົວໃຫຍ່ກົມື ๑๕ ເຊື່ອ ຄື່ອ

**๕.๑ บุทกป้าชะ แปลว่า บทสวัสดีก ฯ น้อย ๆ โดยมากเป็นบทสวัสดี สัน ฯ
เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๕ ส่วน คือ**

**๕.๑.๑ สารคณนะ (การถึงสาระ) เป็นบทสวัสดีพระพุทธ พระธรรม
พระสงฆ์ เป็น ที่พึงที่ระลึกรวม ๓ ครั้ง (พุทธ สารณ์ คุณามิ ถึง ตติยบุป สงฆ์ สารณ์ คุณามิ)**

**๕.๑.๒ ทดสอบบท (สิกขานบท ๑๐) เป็นบทสามารถศึก (สำหรับ
สามเณร) คือเว้นจากการนำสัตว์ ลักษณะ ประพฤติล่วงพระมหาจารย์ พุคปด คื่มสุราเมรรัช
บริโภคอาหาร ในเวลาภาค (เที่ยงແล้าไปจนถึงเวลารุ่งอรุณ) ห้องรำขับร้อง ประกอบ
ดุการเล่น ทัดทรงระเบียบดอกไม้ของหนอง ตกแต่งประดับประดา ที่นั่งที่นอนสูงใหญ่
รับทองและเงิน**

**๕.๑.๓ อาการ ๓๒ คือ หม uhn เล็บ ฟัน หนัง เมือ เอ็น กระดูก
เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า
คี เศษยม หนองเลือด เหื่อ มันขัน น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไข้ข้อ บุตร มันสมอง**

**๕.๑.๔ ปัญหาของสามเณร อะไรซึ่อว่า han นั่ง สัตว์เป็นอยู่ได้ด้วยอาหาร
อะไรซึ่อว่าสอง นามและรูป ฯลฯ**

**๕.๑.๕ มงคลสูตร เด่นเรื่องของพระผู้มีพระภาคตรัสรสตอบปัญหาของ
เทวดา ผู้มาถามว่าอะไรเป็นมงคล โดยตรัสซึ่ไปที่ข้อประพฤติปฏิบัติทั้งสิ้น รวม ๓๓ ประการ
มิได้ทรงซึ่ไปที่มงคลภายนอก หรือโศคลางอะไรเลย ดังนี้ ๑) ไม่คบพาล ๒) คบบัณฑิต
๓) บูชาผู้คุรนูชา ๔) อัญในประเทศาันสมควร ๕) เคยทำบุญไว้ในกาลก่อน ๖) ตั้งตนชอบ
ไว้ ๗) 捨ดตรัสรพิงมาก ๘) ศีลปะ ๙) ศึกษาวินัยคี ๑๐) วาจาเป็นสุภาษิต ๑๑) บำรุงบิดา
มารดา ๑๒) ลงเคราะห์บุตรกรรยา ๑๓) การงานไม่อาคญา ๑๔) ให้ทาน ๑๕) ประพฤติธรรม
๑๖) ลงเคราะห์ญาติ ๑๗) การงานที่ไม่มีโทษ ๑๘) เว้นจากนาป ๑๙) สำรวมจาก
การคุณน้ำเนา ๒๐) ไม่ประมาทในธรรม ๒๑) เคราะพ ๒๒) เจียมตัว ๒๓) สันโถย
(ยินดีด้วยของของตน) ๒๔) รู้คุณท่าน ๒๕) พึงธรรมตามกาล ๒๖) อดทน ๒๗) ว่าจ่าย
๒๘) เห็นสมณะ ๒๙) สนทนารธรรมตามกาล ๓๐) ตอบ (ความเพียร) ๓๑) ประพฤติ
พระมหาจารย์ ๓๒) เห็น อธิษัช (๓๓) ทำให้แจ้งช่องพระนิพพาน ๓๔) จิตไม่หวั่นไหวเมื่อ
ภูกต้องโลกธรรม ๓๕) จิตไม่เคร้าโศรอก ๓๖) จิตปราศจากธุตี ๓๗) จิตเกยม (ปลดปล่อย
จากกิเลส)**

**๕.๑.๖ รตนสูตร เป็นบทสวัสดพรธรรมนาคุณพระพุทธ พระธรรม
พระสงฆ์ และอ้างสั้นๆ จำกัด สำหรับสวดคัมภีร์**

๕.๑.๗ ติโกรุทาทกัณฑ์ บางแห่งเรียกติโกรุทาฯสูตร คำว่า กัณฑ์ แปลว่า หมวด ติโกรุทาฯ แปลว่า นอกฝ่า เป็นเรื่องพราณนาถีผู้ล่วงลับไปแล้วว่า การอุทิศ ส่วนกุศลไปให้ บุ่มเข้าสิงคือสำเร็จแก่ผู้ล่วงลับเหล่านั้น โดย ควรแก่รูนานะ

๕.๑.๘ นิธิกัณฑ์ ว่าด้วยเรื่องขุมทรัพย์ การฝังทรัพย์ไว้ในคนไม่ชั้งยืน อาจถูกคนลักขโมยไป หรือคนเลื่อนเคลื่อนที่ไป หรือฝังแล้วจำไม่ได้ เมื่อสินบุญ สิ่งทึ่งหมวด นั้นก็พินาศ แต่ขุมทรัพย์คือบุญ (อันเกิดแต่การบำเพ็ญคุณงามความดี) เป็นขุมทรัพย์ที่ควร จะช่วยชิงไม่ได้ เป็นของดีตัวไปเสมอ และอาจให้สำเร็จประสบศักดิ์ตั้งแต่ย่างตัวถึงอย่างสูง

๕.๑.๙ กรณียกตัวอย่าง พราณนาถีการแผ่เมตตาไปในสัตว์ ทุกประเภทให้มีความสุขทั่วหน้ากัน

๕.๒ ธรรมบท แปลว่า บทแห่งธรรม คือธรรมภาษิตสั้น ๆ ประมาณ ๓๐๐ หัวข้อ ขั้มนปทคาดา หรือขัมນบท คือ ธรรมะที่ว่าด้วยบทแห่งธรรมแปลไว้เป็นตัวอย่างอีก ๑๐ ข้อ คือ

๕.๒.๑ ไม่พึงมองคุณความผิดพลาดของคนอื่น หรือมองคุณสิ่งที่เขาทำ หรือมิได้ทำ พึงมองคุณแต่สิ่งที่ตนทำแล้ว หรือยัง มิได้ทำเท่านั้น

๕.๒.๒ คอกไม้ที่น่าชื่นใจ มีสี แต่ไม่มีกลิ่น ก็เหมือนวาจาสุภาษิต ย้อมไม่เมล็ดแก่ผู้ไม่ทำตาม

๕.๒.๓ ในมนุษย์ทั้งหลาย คนที่ถึงฝั่งนี้้อย คนนอกนั้นวิ่งเดาะ ไปตาม ชายฝั่ง (ข้างนี้) เท่านั้น

๕.๒.๔ คนไม่มีครรثชา ไม่กตัญญู ตัดช่อง (เข้าขโนย) มีโอกาส อันถูกขัด หมวดหวัง ผู้นั้นเป็นบุรุษผู้สูงสุด เป็น คำกล่าว คัดแปลงคำค่าให้เป็นคำคี คำว่า ไม่มีครรثชา ในทางที่ดี ควรแปลว่า “ไม่เชื่อจ่าย” คือพยายามทำให้ประจักษ์ในผลความดี คำว่าตนเองงานไม่ต้องเชื่อผู้อื่น ไม่กตัญญู หรือออกตัญญู แปลในทางคือว่า ผู้รู้นิพพาน ซึ่งไม่มี สิ่งใด ๆ หรือไรมากำราสร้างได้ ตัดช่อง (เข้าขโนย) แปลจากคำว่า สันชิจเฉกะ ซึ่งอาจแปล ในทางที่ดี ได้ว่า ตัดที่ต่อคือวัญญา หรือการเวียนว่ายตายเกิด ไม่ต้องเกิดอีก มีโอกาสถูกขัด แปลในทางคือได้ว่า หมวดโอกาสที่จะเกิดอีก เพราะหมวดพืชคือกุศลกรรมและอคุณกรรมแล้ว หมวดหวังหรือคลายความหวัง อาจจะศีความได้ว่า เมื่อได้บรรลุสิ่งที่สูงสุดแล้ว ก็ไม่จำเป็น จะต้องค่อยมุ่งหวังอะไรต่อไปอีกเรื่องเหล่านี้เป็นตัวอย่างใน ทางมองแง่คี จำกำยะเยี้ย ถากถางของคนที่มุ่งร้าย

๕.๒.๕ ผู้ใดประทุร้ายต่อคนผู้ใดประทุร้าย ซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสนาไปย่อมสนใจคนพาณนั้นเหมือนฝุ่นที่ซัดไปทวนลม

๕.๒.๖ คนเดียงโโคใช้ท่อนไม้ต้อนโโคไปสู่ที่หากินฉันได้ ความแก่และ ความตาย ย้อมต้อนอาชญาของสัตว์ทั้งหลายไปลับนั้น

๕.๒.๗ ร่าเริงอะไรหรือ หรือชื่นใจอะไรรากัน ในเมื่อโลกลูกเป็นไฟอยู่ เป็นนิตย์ ท่านทั้งหลายถูกความมีค่าหอบหุ้มแล้ว ใจนี้จึงไม่แสวงหาดวางประทีป

๕.๒.๘ ความทิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังหาร (สิ่งที่ปัจจัยปวงแต่ง) เป็นทุกข์อย่างยิ่ง รู้ความจริงข้อนี้แล้วดับทุกปีได้เป็นสุขอย่างยิ่ง

๕.๒.๙ การนินทาเป็นของเก่า ไม่ใช่ของคุณมีในวันนี้ คุณนั่งนิ่ง ก็ถูกนินทา คนพูดมากก็ถูกนินทา คนพูด พอประมวลก็ถูกนินทา คนไม่ถูกนินทามีมีในโลก

๕.๒.๑๐ ไฟเสนอด้วยราศี ไม่มี เคราะห์เสนอด้วยโภเศ ไม่มีข่ายเสนอด้วยโภนะ ไม่มี แม่น้ำเสนอด้วยตัณหา ไม่มี

๕.๓ อุทาน แปลว่า คำที่เปล่งออกมา หมายถึงคำอุทานที่เป็นธรรมภารกิจ มีท้องเรื่องประกอบเป็นเหตุประการในการเปล่งอุทานของพระพุทธเจ้า

๕.๔ อิติวุตตะ แปลว่า ข้อความที่ท่านกล่าวไว้อย่างนี้ เป็นการอ้างอิงว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสข้อความ ไว้อย่างนี้ ไม่มีเรื่องประกอบ มีแต่ที่เขียนดันว่า ข้าพเจ้าได้ยินมาว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ไว้อย่างนี้

๕.๕ สุตตนินبات แปลว่า รวมพระสูตร คือรวมรวมพระสูตรเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ไว้ด้วยกัน มีชื่อสูตรนบกอกกำกับไว้

๕.๖ วิมานวัตถุ แปลว่า เรื่องของผู้ได้วิมาน แสดงเหตุศักดิ์ที่ให้ได้ผลศึกาม คำบอกเล่าของผู้ได้ผลศึกันนั้น ๆ

๕.๗ เปตวัตถุ แปลว่า เรื่องของประตหรือผู้ล่วงลับไป ที่ทำกรรมชั่วไว

๕.๘ เตรคณา ภัยติต่าง ๆ ของพระกระผุ้เป็นอรหันต์สาวก

๕.๙ เตรคณา ภัยติต่าง ๆ ของพระเตรผู้เป็นอรหันต์สาวิกา

๕.๑๐ ชาดก แสดงภัยติต่าง ๆ เกี่ยวโยงกับคำสอนประเพณีแล้วนิทาน

๕.๑๑ นิทเทส แม่งอกเป็นมหานิทเทสกับจุฬานิทเทส คือมหานิทเทสเป็น คำอธิบายพระพุทธภัยติในสุตตนินبات (หมายเลข ๕) รวม ๑๖ สูตร ส่วนจุฬานิทเทส เป็นคำอธิบายพระพุทธภัยติในสุตตนินبات (หมายเลข ๕) ว่าด้วยปัญหาของมาลพ ๑๖ คน กับข้อควิสามสูตร ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นภัยติของพระสารีรบุตรเถระเจ้า

๔.๑๒ ปฏิสัมภิ تمامค์ แปลว่า ทางแห่งปัญญาอันแท้จริง เป็นคำอธิบาย
หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งกล่าวกันว่าพระสารีริกธรรมเจ้าได้กล่าวไว้

๔.๑๓ อนปาน แปลว่า คำอ้างอิง เป็นประวัติส่วนตัวที่แต่ละท่านเล่าไว้
ซึ่งอาจแบ่งได้ คือ เป็นอดีตประวัติของพระพุทธเจ้า ของพระเถระหรหันตสาวก ของ
พระเกเวอรหันตสาวิกา ส่วนที่เป็นประวัติการทำความดีของพระปัจจุบันเจ้านั้น
มีคำอธิบายว่า เป็นพุทธภাযิตรัสรสเล่าให้พระอานันทฟัง

๔.๑๔ พุทธังส แปลว่า วงศ์ของพระพุทธเจ้า หลักการให้ญี่ปุ่น
การแสดงประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีต ๒๔ องค์ รวมทั้งของพระไโคตมพุทธเจ้าด้วยซึ่งเป็น
๒๕ องค์ นอกจากนั้นนี้เรื่องเบ็ดเตล็ดแพะรอกเด็กน้อย

๔.๑๕ จริyanปีกุก แปลว่า คัมภีร์แสดงจริยา คือการบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ ของ
พระพุทธเจ้า ซึ่งแบ่งหลักใหญ่ออกเป็นหก (การให้) ศีล (การรักษาภาระให้เรียบร้อย)
และเนกขัมมะ (การออกนวาง)

จากความรู้เกี่ยวกับปัญญา尼การเขียนต้น ผู้วิจัยจะนำหัวข้อธรรมจากปัญญา尼การมา
ประมวลเป็นองค์ความรู้เพื่อใช้ในการวิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรม
อีสานเรื่องคดีโภกคดีธรรมต่อไป

ทฤษฎีที่ใช้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAKTIVIJAYA MAHASARAKHAM UNIVERSITY

การวิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโภกคดีธรรมครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมทฤษฎี
อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ดังนี้

๑. ทฤษฎีวรรณกรรม (Theory of Literature)

วรรณกรรม ประกอบด้วย องค์ประกอบน้ำเสียงสามส่วน คือ

๑.๑ สำเนียงแห่งภาษา (Phonetic) หรือน้ำเสียงภาษา (Tone) ที่แสดงทัศนคติ
หรือลักษณะนิสัย จากการพูดหรือเขียน (A manner of speaking or writing that show
a certain attitude on part speaker or writer.) นักวิชาการที่ต้องวิเคราะห์ความหมายของ
วรรณกรรมจากคำ เสียง และจังหวะต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดความงาม ความคล่อง ความเชื่อถือ^๑
ความศรัทธา เช่น ภาษาบาลีถือว่าเป็นภาษาชั้นสูงในทางคำสอนของพุทธศาสนา

๑.๒ วากศิลป์ (Rhetoric) คือ ศึกษาไวหารที่ดี (Eloquence) ที่สามารถชี้แจงได้อย่างละเอียด (Elaboration) จากรูปกรรมซึ่งได้ประพันธ์ขึ้น (Artificial) ต่อวันงานวิจัยนี้ คือ ศึกษาไวหารต่าง ๆ แบบไทย เช่น บรรยายไวหาร พรรณนาไวหาร และเทศนาไวหาร สารกไวหาร และอุปมาไวหาร

๑.๓ แนวทางแห่งเหตุผล (Logic) คือแนวทางแห่งความสมเหตุสมผลของรูปกรรมว่าต้องการให้เกิดความคิดความเชื่ออย่างไร เช่น เชื่อว่าคนทำได้ดี เพราะเหตุแห่งผลการทำความดี การทำความดี จะส่งผลให้ได้รับผลดี ทั้งชาตินี้และชาติน้ำเป็นต้น

(Microsoft Encarta Reference Ubrang Premium 2005, 2004 : DVD)

๒. ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (Functionalism)

ทฤษฎีนี้เพ่งเล็งไปที่บทบาทหน้าที่ขององค์ตัวในสังคมและวัฒนธรรม ทฤษฎีนี้มองว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ดังนั้นเรื่ององค์ตัวซึ่งเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมของมนุษย์จึงมีหน้าที่ต่อมนุษย์ด้วย

นักนามนุษยวิทยาที่สำคัญผู้บุกเบิกทฤษฎีบทบาทหน้าที่และได้นำมาใช้ใน การวิเคราะห์ข้อมูลทางคติชนวิทยา ๒ ท่าน คือ แรดคลิฟฟ์ - บราน์ (Radcliffe-Brown) และมาลินอสกี (Bronislaw Malinowski) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ แนวความคิดของแรดคลิฟฟ์ - บราน์

แนวคิดแบบบทบาทหน้าที่นิยมของแรดคลิฟฟ์ - บราน์ เป็นการมองสังคมโดยเปรียบเทียบกับสิ่งมีชีวิต (Organism) ตัวอย่างเช่น ร่างกายของคนเราประกอบด้วยระบบการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ซึ่งแต่ละระบบก็มี “โครงสร้าง” และ “หน้าที่” ของตัวเอง เช่น ระบบย่อยอาหาร ประกอบด้วยอวัยวะต่าง ๆ เช่น กระเพาะ ลำไส้ ฯลฯ เพื่อทำหน้าที่ย่อยอาหารเป็นของเหลวและดูดซึมไปตามเส้นเลือด เป็นต้น ทุก ๆ ระบบภายในร่างกายจะทำงานหน้าที่อย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ร่างกายมีชีวิตอย่างปกติสุข หากระบบใดหยุดทำงานหน้าที่ ก็จะทำให้เกิดอาการผิดปกติของร่างกาย สังคมก็เช่นเดียวกันประกอบไปด้วยระบบต่าง ๆ เช่น ระบบครอบครัว เศรษฐกิจ ศาสนา การเมือง ฯลฯ ซึ่งแต่ละระบบก็มีโครงสร้าง และหน้าที่เฉพาะแต่ละระบบ ซึ่งจะทำหน้าที่เพื่อให้สังคมดำเนินไปอย่างราบรื่น (ยกตัวอย่าง ๒๕๕๕ : ๒๘)

คำว่า บทบาทหน้าที่นั้น ในทางนามนุษยวิทยาตามทัศนะของแรดคลิฟฟ์ - บราน์ คือ การค้นหาและอธิบายว่าระบบต่าง ๆ ของสังคมมีโครงสร้างและบทบาทหน้าที่

อย่างไร แต่ละระบบมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ในแต่ละระบบก็จะประกอบไปด้วยสถาบันต่างๆ เช่น ระบบศาสนา จะประกอบไปด้วยพิธีกรรม ความเชื่อ และองค์กรทางศาสนา เป็นต้น สถาบันแต่ละสถาบันจะทำหน้าที่ร่วมกันเพื่อให้ระบบดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและเพื่อรักษาความสมดุลของสังคมไว้

๒.๒ แนวความคิดของมาลินอสกี (Bronislaw Malinowski)

มาลินอสกีเชื่อว่ามนุษย์ในทุกสังคมวัฒนธรรมมีความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ และหน้าที่หลักของวัฒนธรรม คือ การตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมของมาลินอสกี กล่าวคือ วัฒนธรรมสนองความต้องการจำเป็นของปัจเจกบุคคล ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเดิบโตามจากความต้องการจำเป็น ๓ ประการของมนุษย์ คือ ความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐาน เช่น ต้องการอาหารหรือที่อยู่อาศัย ความต้องการจำเป็นขั้นต่ำคือความต้องการค้านสังคม เช่น การแบ่งงานกันทำการแยกจ่ายอาหาร และการป้องกันภัย การผลิตสินค้า ความต้องการทางค้านจิตใจ เช่น ต้องการความสงบทางใจ ความกลมกลืนกันทางสังคมและเป้าหมายของชีวิต จากแนวคิดทฤษฎีดังกล่าว มาลินอสกีได้เขียนหนังสือชื่อ Myth in Primitive Psychology ซึ่งต่อมาหนังสือดังกล่าว ได้มีอิทธิพลต่อความคิดของ วิลเลียม าร์. บาสคอม (William R. Bascom) เมื่อบาสคอมได้ศึกษางานเขียนข้างต้นแล้ว จึงนำเอาแนวคิดดังกล่าวมาขยายต่อโดยมุ่งความสนใจไปยังบทบาทของคติชน ซึ่งปรากฏอยู่ในบทความเรื่อง Four Functions of Folklore เขาได้กล่าวสรุปถึงคติชนว่ามีบทบาทหน้าที่ ๔ ประการ ได้แก่ ประการแรกเป็นกระบวนการสะสมท่อนให้เห็นวัฒนธรรม และรวมเอาสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิตรประจำวันทั่วๆ ไปไว้ด้วยกัน ประการที่สอง คติชน ทำให้วัฒนธรรมเข้มแข็งและสมบูรณ์ เช่น สืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยทำกันมา หรือการดำเนินวงศ์ญาติ ประการที่สาม คติชน เป็นสื่อหรือเครื่องมือทางการศึกษา โดยเฉพาะสังคมที่ไม่รู้หนังสือ เช่น สุภาษิต หรือนิทานที่มีจุดมุ่งหมายชี้ให้เห็นค่านิยมในสังคม ประการที่สี่ คติชนเป็นสิ่งที่wangระเบียบแบบแผนแนวปฏิบัติให้กับกลุ่มชนในสังคม ด้วยการควบคุมบุคคลที่พยายามประพฤติตนเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานทางสังคม หรือส่งเสริมและให้กำลังใจแก่บุคคลที่ประพฤติตามแบบแผนของสังคม เป็นต้น (ยศ สันติสัมบัติ. ๒๕๔๔ : ๓๑ - ๓๒)

๒.๓ แนวความคิดของศิริพร ณ ถลาง

ศิริพร ณ ถลาง (๒๕๔๘ : ๑๑๖ - ๑๖๕) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับ ทฤษฎีนวนภาษาหน้าที่นิยม (Functionalism) ว่าเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม ทางสังคมว่า มีบทบาทหน้าที่ในสังคม คือ ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้าน ปัจจัยพื้นฐาน ๓ ประการ ได้แก่ ประการแรก บทบาทในการอธิบายอัตลักษณ์ของกลุ่มชน ประการที่สอง บทบาทในการให้การศึกษา อบรมและเปลี่ยนสังคม และรักษามาตรฐาน พฤติกรรมของสังคม ประการที่สาม บทบาทในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของ บุคคลอันเกิดจากภัยเงยๆ ทางสังคม ทฤษฎีนี้ถือว่าวัฒนธรรมเป็นระบบความเชื่อ ระบบ ครอบครัว ระบบการปกครอง ระบบการศึกษา ระบบงานทางการ ระบบเหล่านี้ล้วนสร้าง ความมั่นคงทางจิตใจให้กับมนุษย์และความมั่นคงทางสังคม และยังใช้อธิบายหรือพยากรณ์ ทำความเข้าใจ ปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างชัดเจนและละเอียดในทุกระดับชั้นของสังคม โลกเป็นอย่างดี

๓. ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ (Symbolic Interactionism)

มีนักวิชาการหลายคนที่มุ่งศึกษาการจัดระเบียบสังคมในด้านของสัญลักษณ์ สัมพันธ์ (Symbolic Interactionism) อาทิ จอร์จ เออร์เบิร์ต มีดด (George Herbert Mead) เออร์เบิร์ต บลูเมอร์ (Herbert Blumer) และเออร์วิง กอฟฟ์มาน (Erving Goffman) เป็นต้น สาระสำคัญที่มีคือถือว่าถึงการจัดระเบียบทางสังคมว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลใน สังคมนี้ อยู่ที่การมีและการใช้ความหมายร่วมกัน (Shared Meaning) การกระทำระหว่างกัน ของบุคคลในสังคมจะเกิดเป็นความสัมพันธ์กันขึ้นนั้น เป็นพระไชสัญลักษณ์ร่วมกัน มีคือถือว่ามนุษย์กับสังคมมีความสัมพันธ์ต่อกัน มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในสังคม และสังคม ก็จำเป็นต้องมีมนุษย์ที่อาศัยและมีการกระทำต่อกัน ทั้งมนุษย์และสังคมจึงพากัน แก้ไขปัญหาร่วมกันเพื่อความอยู่รอดของทั้งสองฝ่าย เพราะฉะนั้นกระบวนการของการกระทำระหว่างกัน (Social Interaction) จึงมีความสำคัญมากในทฤษฎีของสัญลักษณ์ สัมพันธ์ ซึ่งเน้นในเรื่องการกระทำการระหว่างกัน มีคือ อธิบายว่าการกระทำการต่อกันจะต้องมี ความตั้งใจ ในตัวบุคคลหนึ่งๆ จะประกอบด้วยส่วนประกอบ I กับ Me เพื่อแก้ไขปัญหา หรือกระทำการต่อคนอื่น หรือการตัดสินใจเรื่องใด ๆ I เป็นความต้องการเฉพาะตัว เป็นส่วน ตนที่ผูกอุปผู้ในลักษณะทางชีวภาพแต่ละคนต่าง Me นั้นบุคคลคิดว่าตนเองจะมี พฤติกรรมอย่างไร และประกอบด้วยทัศนคติของบุคคลอื่น ซึ่งตัวเองเข้าใจหรือคาดหวัง

คนอื่นในสังคมมีอยู่ต่อตนเอง มีคดี กล่าวถึง I ว่าค่อนข้างจะมีอิสระ ส่วน Me ประกอบด้วย ทัศนคติของบุคคลอื่นซึ่งตัวเองเข้าใจ โดยทั่ว ๆ ไปเรารู้จัก I ในนามของ stereotyp การสร้างสรรค์ความรู้สึกภายใน ก่อให้เกิดพฤติกรรมซึ่งอาจขัดแย้งกับธรรมเนียมประเพณี ของสังคมอาจทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ในสังคม ส่วน Me นั้นได้แก่ ทัศนคติ ทั้งปวง บทบาทความกดดันทางสังคม ค่านิยม ซึ่งสังคมได้ถ่ายทอดและรับไว้ในตัวเอง เพราะจะนั้นในบุคคลหนึ่ง ๆ จะมี I กับ Me ประกอบกันเรียกว่า ตน (Self) จะเห็นได้ว่า บุคคลจะตัดสินแบบปัญหาอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับ I กับ Me ฝ่ายใดจะมากกว่ากัน จนเราอาจจะ เรียกว่าเป็นการแสดงออกในด้านบุคคลิกภาพ

มีคดี ได้นำถึงความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์ที่มนุษย์ได้ใช้ร่วมกัน การรวมกลุ่มทางสังคม มิได้เกิดขึ้นจากการใช้ร่วมกันเท่านั้น แต่มาจากการตั้งใจ การกระทำที่แสดงถึงความตั้งใจ ทำทางที่แสดงออกจะเป็นไป ด้านภาษาสัญลักษณ์จะเป็น เครื่องกระตุ้นให้อีกบุคคลหนึ่งแสดงโดยตอบความหมายนั้น ๆ จนเกิดความสัมพันธ์กันขึ้น จึงมองเป็นการจัดระเบียบอย่างหนึ่ง

เยอร์เบิร์ต บลูเมอร์ อธิบายการจัดระเบียบทางสังคมว่า ความสัมพันธ์ทาง สังคมของกลุ่มต่าง ๆ เกิดจากผลของการที่บุคคลแปลบทหรือกำหนดความหมายของการกระทำ ต่อกัน การมีปฏิกริยาโดยตรงมิได้มีโดยตรงต่อการกระทำการของบุคคล แต่พระปฎิกริยาต่อ ความหมายของการกระทำการหรือแสดงออก เพราะจะนั้นความสัมพันธ์จะเป็นการใช้สัญลักษณ์ การตีความ และการตรวจสอบความหมายที่แท้จริงของการกระทำการต่าง ๆ การแสดงออกใน ลักษณะกระทำต่อกันหรือปฏิกริยาต่อกัน ต้องอยู่ในรูปของกระบวนการที่บุคคลทั้งหลาย เข้าใจในเหตุการณ์ สามารถประเมินเหตุการณ์ให้ความหมายและตัดสินใจที่จะมีการกระทำ โดย แนวความคิดของบลูเมอร์จึงเป็นการอธิบายที่มุ่งเน้นถึงการตีความเพื่อให้ ความหมายที่แท้จริง

เออร์วิ่ง กอฟฟ์แมน อธิบายการจัดระเบียบทางสังคมในรูปความสัมพันธ์ที่ มนุษย์แสดงละครต่อกัน (Dramatic Approach) ต้องสัมหน้ำกากเข้าหากัน บุคคลมีแนวโน้ม ที่จะสร้างความประทับใจ (Impression Management) ต่อฝ่ายตรงข้ามเป็นสำคัญ

ข้อสมมติของทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงกระบวนการ การกระทำระหว่างกัน มีข้อสมมติที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคมดังต่อไปนี้

๓.๑ พฤติกรรมเป็นการตอบโต้หรือปฏิกริยาของกระบวนการที่บุคคล ต่าง ๆ ได้เปลี่ยนความหมาย ประเมินผล ให้ความหมายตามเนื้อหาสาระที่บุคคลได้กระทำ

ต่อกัน การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเป็นกระบวนการมากกว่าที่จะเป็นโครงสร้าง

๓.๒ โครงสร้างทางสังคมซึ่งเป็นปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นทันที โดยไม่ทำให้การกระทำของปัจเจกบุคคลหยุดชะงัก การที่จะเข้าใจแบบแผนของการจัดระเบียบทางสังคมจะต้องยอมรับว่าแบบแผนต่าง ๆ เหล่านี้เป็นพฤติกรรมปลูกฝ่ายของปัจเจกบุคคล

๓.๓ ขณะที่การกระทำมีลักษณะเป็นการกระทำที่ช้า ๆ และมีโครงสร้างในเรื่องการกระทำนั้น ๆ โดยนิยามสถานการณ์และการคาดหวังที่เห็นอย่างเด่นชัด ธรรมชาติของสัญลักษณ์แสดงให้ทราบถึงความสามารถสำหรับการใช้สัญลักษณ์ใหม่ ๆ ผลก็คือทำให้มีการเปลี่ยนความหมายใหม่ การประเมินผลใหม่ การนิยามใหม่ และการกำหนดพฤติกรรมใหม่ เกิดขึ้น ได้เสนอโครงสร้างสังคมที่มีอยู่เดิมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ด้วยเสมอ ทั้งนี้ เพื่อการประสานสัมพันธ์

๓.๔ แบบแผนของการจัดระเบียบทางสังคม เป็นตัวแทนปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นทันทีทันใด ซึ่งสามารถรักษาไว้แม่ loin เป็นเรื่องราวด้วย ที่นิยามสถานการณ์ต่าง ๆ ของผู้กระทำ อย่างไรก็ตามกระบวนการสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดและสนับสนุนแบบแผนเหล่านี้สามารถดำเนินการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนสามารถเปลี่ยนแปลงแบบแผนนั้น ๆ

ทฤษฎีนี้เน้นถึงการกระทำการระหว่างกันของบุคคลในสังคมเนื่องจากสัญลักษณ์โดยเฉพาะภาษาเป็นสื่อการติดต่อที่สำคัญที่สุดที่ทำให้มุขย์มีความผูกพันและสัมพันธ์กันจนสร้างเป็นระบบที่ต่าง ๆ ในสังคม ทำให้สังคมมีการจัดระเบียบขึ้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. ๒๕๔๓ : ๗๘ - ๘๐)

ผู้วิจัยจะนำทฤษฎีวรรณกรรม ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม และทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ มาเป็นแนวทาง เพื่อใช้วิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโภกคดีธรรม ในด้านศีลปะการประพันธ์และคุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏอันจะทำให้เข้าใจสาระดังของวรรณกรรมเรื่องนี้ต่อผู้คนและสังคมอีสาน

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑. ความรู้เกี่ยวกับศิลปะการประพันธ์

วรรณ บำรุงกัคต์ (๒๕๔๐ : ๓๕) กล่าวว่า ศิลปะการประพันธ์เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ๆ เพราะเป็นสิ่งที่สะท้อนความสามารถของผู้ประพันธ์ว่ามีความสามารถมากเพียงใด ซึ่งศิลปะการประพันธ์นี้แสดงออกมาในด้านการใช้ภาษาและถ้อยคำซึ่งก่อให้เกิดความสะเทือนใจแก่ผู้อ่าน

สาททิพย์ นุกูลกิจ (๒๕๓๗ : ๑๓๔-๑๔๐) ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปะการประพันธ์ว่า หมายถึง ท่วงทำนองในการประพันธ์วรรณกรรมของผู้ประพันธ์แต่ละคนซึ่งมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวไม่ซ้ำแบบกัน พิจารณาได้จากการเลือกสรรคำ เลือกใช้สำนวน ไหว้และทางเดี๋ยงของผู้ประพันธ์

สมพร มันตะสูตร (๒๕๔๐ : ๕๖) ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปะการประพันธ์ว่า เป็นสิ่งที่แสดงลักษณะเฉพาะตัวของผู้ประพันธ์ ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านทราบได้ว่าผู้ประพันธ์นั้นมีลักษณะการประพันธ์อย่างไร อ่อนหวาน อ่อนโยนหรือหบเหกระด้าง ผู้อ่านสามารถพิจารณาลักษณะ เนพะนีได้จากการใช้ถ้อยคำและสำนวนภาษา ซึ่งสามารถแยกออกเป็น๓ ประเภท ได้แก่

- ๑) การสรรคำใช้ ให้เหมาะสมกับเนื้อร้อง
- ๒) สำนวนไหว้และทางเดี๋ยงนอกที่ท่วงทำนองการแต่งเฉพาะตัวที่ดีที่สุด ทึ้งในเรื่องของการให้ภาพพจน์ การอุปมาอุปไปยและใช้ถ้อยคำสร้างอารมณ์ต่าง ๆ
- ๓) การบรรยายหรือพรรณนาความ การบรรยายความเพื่อช่วยให้ผู้อ่านเกิดความกระจังแจ่มแจ้งในเรื่องราว เทศการ ผลัดจนความรู้สึกนึกคิด

วิภา กงกะนันท์ (๒๕๒๑ : ๙) กล่าวถึง ศิลปะการประพันธ์ ว่าเป็นลีลาการประพันธ์ที่มุ่งเสนอความสามารถทางด้านภาษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความนึกคิด ความฟัน ความรู้ให้ลึกซึ้งตามกฎหมายปัญญาของผู้อ่านหรือผู้ฟัง จำแนกเป็นการใช้ถ้อยคำและไหว้

จิต ภูมิศักดิ์ (๒๕๒๔ : ๑๖๑ - ๑๖๕) ได้เสนอแนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับรูปแบบคำประพันธ์วรรณกรรมท่องถินอีสาน ไว้ในงานค้นคว้าวิจัยเรื่อง “โฉมการแห่งน้ำและข้อคิดใหม่ทางประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา” โดยได้ศึกษาวิเคราะห์และสรุปลักษณะคำประพันธ์ไทย – ลาวອอกได้เป็นลักษณะใหญ่ ๆ ๒ ลักษณะ คือ ประเภทที่ถือสัมผัส

เป็นหลัก และประเภทที่ถือจังหวะน้ำหนักและระดับของเสียงเป็นหลัก จิตร ภูมิศักดิ์ได้กล่าวถึงผลกระทบของการสัมผัสด้วยจองของเป็นลักษณะประจำที่มีในภาษาของคนไทย - ลาว ซึ่งมีมาช้านาน สามารถพนได้ในเอกสารโบราณรวมถึงในคิลาการีกสมัยสุโขทัย จิตร ภูมิศักดิ์ได้จำแนกกฎเกณฑ์คำสัมผัสออกเป็น

- ๑) สัมผัสกู้ ๒ เช่น ผิดแพก แสงสว่าง, ลิ้นชา หายกว่า
๒) สัมผัสกู้ ๓ เช่น ตันทุนหาย ปลายทุนหลุด, จิงกีร้า ข้ากีเรง
๓) สัมผัสกู้ ๔ เช่น ชักนำเข้าลึก ชักศีกเข้าบ้าน, ต่อหน้ามะลิบ

ជីវិតក្នុងពេជ្យ

- ๔) สัมผัสกู่ & เท่น พุคไปสองไฟเบี้ย นิ่งเสียตัวลึกล่อง,
คนรักเก่าฝืนหนัง คนซังเท่าฝืนเสือ

๕) สัมผัสกู่ ๖ เท่น คูช้างให้คูหน้าหน่าว คูสาวให้คูหน้าร้อน,
ตนหัวต่อหน้าประชา นาขอกบมาที่บ้าน

๖) สัมผัสกู่ ๗ เท่น มีเงินขาดก้นบับเป็นนอง มีทองขาดก้นเป็นพี,
ເຂາແນ້ອໜູໄປເພີ່ມເນື້ອໜັງ ເຂາເນື້ອຍ່າງ ໄປໄທ້ເສຽມຫຼື

๗) สัมผัสกู่ ๘ เท่น ໄມ່ເຫັນນ້ຳອ່າຍ່າເພີ່ມຕົກຮະບອກ ໄມ່ເຫັນກະຮອກ
ອ່າຍ່າເພີ່ມໂກ່ງໜ້າໄມ້, ອຸ່ນໜັນທ່ານອ່າຍ່າໄດ້ນິ່ງຄຸດຍາ ປັ້ນວັນປິ່ນຄວາມໃຫ້ລຸກທ່ານເລີ່ມ

สุจิตต์ วงศ์เทศ (๒๕๔๖ : ๖๕) ໄດ້ເສນອແນວຄົດລຶ່ງກາຣ ໃຊ້ຄຳຄຳລຶ່ອງຈອງ ວ່າເປັນ
ສັກຍະວາຍາໃນຊີວິຕປະຈຳວັນຂອງຕະກູດໄທ – ລາວ ຊື່ນີ້ຕ້ວອຍ່າງຍູ້ໃນຄຳພັງເພຍ ສຸກາຍືດ
ແລະ ໂວຫາຮ່ວ້າໄປ ເປັນດັນວ່າ ຊ້າວຍາກ ມາກແພງ, ເຂົ້າອອກ ອອກໃນ, ໂກຫກ ພກລມ,
ຈິງກີ່າ ບໍ່ກີ່ແຮງ ເປັນດັນ ໃນເອກສາຣ ໂນຮາມຈະເຕີມໄປດ້ວຍລືລາຄຳຄຳລຶ່ອງຈອງ ອາທີ ພົງຄວາມ
ຂອງລ້ານໜ້າງມີຄວາມວ່າ ສ້າງນ້ຳມີອຸ່ນກິນປາ ເຊື້ອນມີອຸ່ນກິນເຫົ້າ, ນ້ຳທ່ວມມີອຸ່ນ
ກິນລືລົດເລີຍ ທ່ວມມີອຸ່ນເພີ່ຍລະລາຍ ລດຖາ ນອກຈາກນ້ຳຍັງມີອຸ່ນໃນຮາບຊີ້ອເກື່ອງສັງເຢຍີໄກ້ຜິດແກນ
ວ່າ ຊ້າວນ້ຳທ່ານປາ ແນະໜູເທົ່ານີ້ແປດໄກ ເນື້ອເດີກເອິກລາຍ ກດ້ວຍອ້ອຍສ້ອຍຍໍາ ພຣິກພຸງໝູ້ຫລາ
ເຫັນຢາປາປັ້ງ ພົກນາງຈາງໝູ້ ຊື່ນຳຄຳລຶ່ອງຈອງແຫ່ງນີ້ຈະມີພັດນາກາຮ່າງສ່າງສັນພັດແກອກເປັນ
๒ ທາງ ອີ້ ສ່າງສັນພັດແບບຮ່າຍເປັນກລອນຮ່າຍແລະສ່າງສັນພັດເພັນກລອນເພັນ

จากความรู้เกี่ยวกับศิลปะการประพันธ์ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ข้างต้น สรุปได้ว่า ศิลปะการประพันธ์ หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวของผู้ประพันธ์ อันสะท้อนถึงความสามารถในการใช้ภาษาของผู้ประพันธ์ ซึ่งผู้วิจัยจะได้ประเมินเป็นองค์ความรู้ในการวิเคราะห์ศิลปะการประพันธ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโภกคีรรมต่อไป

๒. ความรู้เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำ (Rhetoric)

ปรัชญา อาภาภูต (๒๕๔๐ : ๒๔๒) กล่าวถึงศิลปะการใช้ถ้อยคำไว้ว่า หากศึกษาให้อ่านจะเปิดกุญแจทางความสามารถของผู้อ่านในด้านการเลือกใช้คำว่า มีความไพเราะ และสื่อความหมายได้เหมาะสมงานสามารถโน้มน้าวให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดความคิด คล้องตาม ตลอดจนเกิดอารมณ์สะเทือนใจได้ตรงตามจุดประสงค์ของผู้แต่ง

พระพี. วันเพียร (๒๕๒๗ : ๑๕) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับศิลปะการใช้ถ้อยคำ ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญ ของกวีที่จะสื่อความคิด ความมุ่งหมาย และความรู้สึกของกวีมาสู่ ผู้อ่านผู้ฟังในวรรณกรรมเรื่องนี้ ๆ การนำเอาถ้อยคำหลาย ๆ คำมาร้อยเข้าด้วยกันอย่างดี เพื่อสื่อความหมายเฉพาะที่ผู้เขียนต้องการ ถ้อยคำที่นำมาเรียงกันนี้กล้ายเป็นสำนวนที่ไฟแรง ถล่มถลายและเหมาะสม ทำให้เกิดจินตนาการความรู้สึกโดยอุตสาหะผู้อ่านผู้ฟังให้เห็น คุณค่าของการประพันธ์

วรรณวิทย์ เหลืองประภัสสร (๒๕๔๗ : ๑๔๐ - ๑๗๕) ได้ให้ความรู้ในด้าน การใช้ถ้อยคำ ในกัมก์รีบลานเรื่องสตรอคิธรรม สรุปไว้ว่า การใช้ภาษาโดยเฉพาะการใช้ ถ้อยคำใน ร้อยแก้วสามารถจำแนก รูปแบบการใช้ถ้อยคำได้ ดังนี้

(๑) การเลือกใช้ถ้อยคำต่าง ๆ ของผู้แต่ง ก็คือ การใช้สัมผัส หรือคำซ่อน คำซ้ำ ภาษาถิ่นและจังหวัดลักษณะคำ

(๒) การใช้โวหาร คือ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร เทคนาโวหาร สาหกโวหารและอุปมาโวหาร

จากความรู้เกี่ยวกับศิลปะการใช้ถ้อยคำผู้วิจัยนำเสนอประมวลเป็นกรอบ ในการวิเคราะห์ศิลปะการประพันธ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโโลกคีธรรม

๓. ความรู้เกี่ยวกับโวหาร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖ : ๑๐๕๐) ได้ให้ ความหมายของโวหาร ไว้ว่า หมายถึง ชั้นเชิงหรือสำนวนแต่งหนังสือหรือพูด เผ่น มีโวหารคือ ถ้อยคำที่เล่นเป็นสำนักสำนวน เผ่น อย่ามาตีโวหาร เขาขอนเล่นโวหาร

วิภา กงกะนันท์ (๒๕๒๗ : ๒๒) ได้ให้ความหมายของโวหารไว้ว่า เป็นวิธีพูดหรือเปียนที่ผู้พูดหรือผู้เขียนพูดหรือเปียนอีกอย่างหนึ่ง แต่ความหมายเป็นอย่างอื่น บ้างให้มี ความหมายกำกับ หนักเบา กลุ่มเครือหรือเป็นขั้นแตกต่างกันไปบ้าง ทั้งนี้โดยมี วัตถุประสงค์สำคัญเพื่อที่จะขยายความชัดเจนยิ่งขึ้นเพื่อที่จะถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก

ความคิด ความฟัน หรือ ความรู้ให้กวางขวางลึกซึ้งมากขึ้น โวหารมี ๕ ลักษณะดังนี้

(๑) บรรยายโวหาร หมายถึง โวหารที่ใช้ในการอธิบายเล่าเรื่องราว เหตุการณ์ เพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างละเอียดเจ้มแจ้ง การเรียนรู้ และการใช้ถ้อยคำ จึงมักเลือกใช้ถ้อยคำที่สื่อความหมาย ตรงไปตรงมา กะทัดรัด ชัดเจน

(๒) พรรณนาโวหาร คือ โวหารที่กล่าวถึงความงามของธรรมชาติ สถานที่ หรือความรู้สึกโดยย่อและละเอียด เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้ง และเกิดอารมณ์ ความรู้สึกถ้อยตาม โดยใช้ถ้อยคำที่มีความไพเราะ และความหมายที่ลึกซึ้ง

(๓) เทคนาโวหาร เป็นโวหารที่แสดงการสั่งสอน หรือชักจูงให้ผู้อ่านเห็น คล้อยตาม ชี้แนะคุณและโทษสิ่งที่ควรปฏิบัติ หรือแสดงทัศนะในข้อสังเกต ในการเขียน ผู้เขียนต้องใช้เหตุผลมาประกอบให้ผู้อ่านเกิดความเชื่อมั่น เกิดความรู้สึกด้วยตนเอง

(๔) อุปมาโวหาร คือ การใช้โวหารเปรียบเทียบ ประกอบข้อความ เพื่อให้ ผู้อ่าน เข้าใจข้อเจนยิ่งขึ้น ทำให้เข้าใจเรื่องราวได้แจ่มแจ้ง

(๕) สารกิจโวหาร คือ โวหารที่ยกตัวอย่างมาประกอบข้อความ เรื่องราวให้ เข้าใจ แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น อาจเป็นการกล่าวอ้างถึงเรื่องจริง นิทานที่เป็นที่รู้จักกันดีมาประกอบก็ได้ เช่น เมื่อจะกล่าวถึงการตามใจถูกใจเสียคน ก็จะนำนิทานเรื่องสอนถูกให้เป็นโรมมาประกอบ ประชา ชางขวัญยืน (๒๕๒๕ : ๕๗) ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับโวหาร ดังนี้

(๑) บรรยายโวหาร ไว้ เป็นการเล่าเรื่อง โดยการบรรยายมีจุดมุ่งหมายจะให้ รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะเป็นความคิด เหตุการณ์ หรือชีวประวัติของบุคคลก็ได้ การให้รายละเอียดเพื่อให้ผู้อ่านมีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนั้น เป็นความรู้ที่จะนำไปใช้ในการสื่อ ต่าง ๆ เป็นการญี่ปุ่นความคิดให้ผู้อ่าน วิธีการบรรยายจึงเป็นพื้นฐานในการเล่าเรื่องทุกแขนง และแทรกอยู่ในเรื่องແแทบทุกชนิด เป็นวิธีการเสนอความคิดอย่างคือที่สุดเป็นพื้นฐาน ในการเล่าเรื่องทุกแบบและแทรกอยู่ในเรื่องແแทบทุกชนิดเป็นวิธีเสนอความคิดอย่าง ตรงไปตรงมาที่สุด

(๒) พรรณนาโวหาร ว่า หมายถึง การที่ผู้เขียนถ่ายทอดสิ่งที่ตนสังเกต และ อารมณ์ความรู้สึก เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกหรือโนภาพอย่างเดียวกับผู้อ่าน ดังนั้นสิ่งที่ ถ่ายทอดนี้อาจได้แก่ อารมณ์ มนต์ พากพาก ความรู้สึกทางด้านผัสสะ กล่าวคือถ่ายทอด ประสบการณ์ของตนในเรื่องนั้น มากกว่าจะกล่าวข้อเท็จจริงโดยไม่เอาความรู้สึกส่วนตัวเข้าไป เกี่ยวข้อง จุดมุ่งหมายของการพรรณนาคือให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพอย่างเดียวกับที่ผู้เขียนรู้สึก

การปฏิบัติดนอยู่ในกรอบที่ดีงาม สามารถจำแนกความถูกผิดมีสติสัมปชัญญะรับผิดชอบซึ่วคี ตามทำนองคลองธรรมมีจิตใจลักษณะนิสัยและความตั้งใจหรือเจตนาที่ดีงาม

พุทธาสภิกุ (๒๕๔๕ : ๖๐) ได้ให้ความหมายของคุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติฝ่ายดีโดยส่วนเดียวเป็นที่ตั้งแก่สันติภาพและสันติสุข

สมพิชชื่นตระกูล (๒๕๓๗ : ๘๗) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า คุณธรรม หมายถึง อุปนิสัยอันดีงามที่สะสมอยู่ในจิตใจซึ่งอุปนิสัยอันดีงามนี้ได้มาจากการ พยายานที่จะปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงามติดกันมาเป็นเวลากานาน

สุกัญญา ศรีเมืองชน (๒๕๓๓ : ๗๖) ได้ให้ความหมายของคุณธรรม หมายถึง หลักการความดีงามแห่งความประพฤติดน และลักษณะของอุปนิสัยอันดีงามที่สันໃຈ ของบุคคลมีคุณค่า ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นและปฏิบัติตาม เพื่อความเจริญของตนและ สังคม เป็นที่ยอมรับของสังคมและบุคคลทั่วไป ซึ่งคุณธรรมนี้เกิดจากการปฏิบัติโดยการได้ เห็น ได้ฟัง ได้อ่าน และที่สำคัญที่สุดคือ การได้เห็นพฤติกรรมที่แสดงออกทางคุณธรรมของ ผู้ที่การพรากเป็นตัวอย่าง

จากความหมายของคุณธรรมดังกล่าวพอสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง หลักของความดีงาม ความถูกต้อง ใน การแสดงออกทั้งกาย วาจา ใจ ของแต่ละบุคคล ซึ่งยืนมั่นไว้เป็นหลักประจำไว้ในการประพฤติปฏิบัติงานเกิดเป็นนิสัย ซึ่งอาจส่งผลให้ การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม นอกเหนือนั้นยังเป็นหลักความประพฤติที่เป็นลักษณะนิสัยที่ดีงาม ซึ่งสั่งสมหรือปฏิบัติตามกัน นานฝังอยู่ในจิตใจ โดยมิได้ฟันใจ หลักคุณธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ที่ต้อง อาศัยอยู่ร่วมกัน เพราะคุณธรรมเป็นหลักแห่งความประพฤติ ปฏิบัติในทางที่ถูกต้องและ ดีงาม และมีอุดมหมายปลายทางอยู่ที่คุณงามความดีของสังคมโดยส่วนรวม

๕.๒ ความสำคัญของคุณธรรม

คุณธรรมเป็นพฤติกรรมหรือลักษณะการแสดงออกของคนเราจาก ภายใน เพื่อจะแสดงออกทางกาย วาจา หรือจิตใจ มีนักวิชาการได้ให้ความรู้เกี่ยวกับ ความสำคัญของคุณธรรมไว้ ดังนี้

โภสินทร์ รังสิตยาพันธ์ (๒๕๓๐ : ๒๐) กล่าวว่า คุณธรรมเป็นสิ่งที่ดีงาม ที่ควรปฏิบัติและดำเนินไว้ เมื่อฝึกคุณธรรมให้คุณธรรมหนึ่งแล้วก็พลอยได้คุณธรรมอื่น ๆ ไปด้วยแต่ถ้าปล่อยให้กิเลสนั่นี้เกาะกุมกิเลสอีกหลายอย่างก็จะเกิดตามมาด้วยเช่นกัน คุณธรรมยังเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ ผู้สนใจพัฒนาบุคลิกภาพจะต้องสนใจฝึกฝน

คุณธรรมให้มั่นคง

วีระ บำรุงรักษ์ (๒๕๒๗ : ๑๑) กล่าวว่า คุณธรรม เป็นพื้นฐาน การแสดงออกของการกระทำที่เป็นประ โยชน์แก่คนเองและผู้อื่น อนึ่งคุณธรรมเป็นน่อเกิด ของจริยธรรมและเป็นแก่นของค่านิยม

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความสำคัญของคุณธรรมทำให้เกิดจริยธรรม ค่านิยม ที่เหมาะสมส่งผลสู่การนำไปปฏิบัติที่ถูกต้อง ตลอดจนทำให้เกิดความสุขความพึงพอใจให้กับ ตนเองและทำให้เกิดสันติสุขต่อสังคม ซึ่งคุณธรรมสามารถที่จะปลูกฝังกันได้ เมื่อบุคคลเกิด คุณธรรมอย่างหนึ่งก็จะส่งผลให้เกิดคุณธรรมด้านอื่น ๆ ตามมา

๖. ความรู้เรื่องจริยธรรม

๖.๑ ความหมายของจริยธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖ : ๒๕๑) ได้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม สมเดช นุวงเมือง (๒๕๔๒ : ๕๑) ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรมหรือ ธรรมจริยา หมายถึง การประพฤติปฏิบัติที่ตั้งอยู่ในคุณงามความดี โดยเฉพาะในสังคมไทยเรา ยึดมั่นในคุณงามความดีตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา

พนัส หันนาคินทร์ (๒๕๒๖ : ๔๔) ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติอันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม ทั้งนี้ เพื่อให้เกิด ความเรียบง่ายเรื่องในสังคม การที่จะปฏิบัติเช่นนี้ ได้ ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้จักว่าถึงได้ผลตั้งใจถูก ดังนั้นการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมจะต้องประกอบกันทั้ง ความรู้สึกทางจิตใจ และการปฏิบัติ ทางกายอันสอดคล้องกับความรู้สึกทางจิต

ชัยพร วิชาญาณ (๒๕๓๑ : ๖) ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง หลักเกณฑ์การตัดสินใจ ความถูกผิดของพฤติกรรม หลักเกณฑ์การประเมินผลคือ ผลเสียของ พฤติกรรม และปฏิกริยาต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมทางบวก หรือพฤติกรรมในทางลบ

พระธรรมญาณมนูญ (๒๕๓๑ : ๑๐๑) ได้ให้ความหมายของจริยธรรม ไว้ว่า จริยธรรม หมายถึงพฤติกรรมที่เป็นรูปแบบของการปฏิบัติในการดำเนินตนที่มี ความเหมาะสมแก่ภาวะฐานะการทางเพศและเหตุการณ์ปัจจุบัน

วิทย์ วิศวะเวทฯ (๒๕๒๔: ๑๕) กล่าวว่า จริยธรรม คือ พันธะหรือหน้าที่ที่เราปฏิบัติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดในทางพระพุทธศาสนา จริยธรรม คือการนำเอาความรู้ในความจริงหรือกฎหมายชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดีงามซึ่งจัดก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๒๓ : ๑๙) ได้จำแนกจริยธรรมซึ่งประกอบด้วยสิ่งสำคัญ ๓ ประการ ดังนี้

(๑) ด้านความรู้ คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินแยก ความถูกผิด ได้ด้วยความคิด

(๒) ด้านอารมณ์ ความรู้สึก คือ ความพึงพอใจ ศรัทธา เสื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมนั้นมาเป็นแนวทางปฏิบัติ

(๓) ด้านพฤติกรรมการแสดงออก คือ พฤติกรรมที่บุคคลตัดสินในการที่จะกระทำถูกหรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ กัน

๖.๒ ประเภทของจริยธรรม

ประเภทของจริยธรรมออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้ (แสง จันทร์งาม. ๒๕๒๒ : ๒๐ – ๒๑)

๖.๒.๑ จริยธรรมธรรมชาติ คือ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่เป็นไปเองโดยธรรมชาติ จริยธรรมธรรมชาติจะส่งผลต่อส่วนรวมค่อนข้าง เพราะจะเป็นไปเองโดยครองครั้ง

๖.๒.๒ จริยธรรมบังคับ คือ การគิจกรรมที่บังคับให้ทำ จริยธรรมประเภทนี้ยังไม่ดี เพราะเกิดจากกาลเวลาบังคับให้ทำ จริยธรรมประเภทนี้ยังไม่ดี เพราะเกิดจากกาลเวลาบังคับจึงจะทำ

๖.๒.๓ จริยธรรมเขตนา คือ เว้นการทำความชั่วและทำดีด้วยเขตนา บริสุทธิ์คือความดีใจของตนเอง โดยไม่มีผลกระทบบังคับ จริยธรรมประเภทนี้จัดว่าดีแท้

ดวงเคือน พันธุวนานาwin (๒๕๒๔: ๒-๑) ได้จำแนกประเภทของจริยธรรมไว้ ๔ ประเภท ดังนี้

(๑) จริยธรรมเชิงความรู้ หมายถึง การมีความรู้ว่าในสังคมของตนนั้น ถือว่าการกระทำชนิดใด เราควรคิ้วต์ ตักยัณและพุติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม

ถ้าคนในสังคมได้มีจริยธรรมสูงสังคมนั้นจะมีแต่ความเจริญ ผู้ที่มีจริยธรรมสูงจะประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่ดีและบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าอันพึงประสงค์

๖.๕ ความสัมพันธ์ของจริยธรรมกับศาสนา

ประภาศรี สีหจ้ำไฟ (๒๕๕๐ : ๒๗-๓๐) ได้ให้ทัศนะว่า จริยธรรม มีเนื้หาครอบคลุมทั้งเรื่องความดี ความงาม ความสุข รวมถึงการกำหนดคุณค่าของคุณธรรมเพื่อเกิดบรรลักษณของความประพฤติ หลักจริยธรรมจึงเป็นหลักความประพฤติของบุคคล และกลุ่มชนที่ปฏิบัติต่อกันอย่างสันติสุข จริยธรรมกับศาสนาจึงมีความเกี่ยวข้องกัน โดยมีคติที่ว่าทุกศาสนาล้วนส่งเสริมให้บุคคลกระทำความดี ความสัมพันธ์ของจริยธรรมกับศาสนาสามารถจำแนกได้ ดังนี้

(๑) ศาสนาทุกศาสนา มีพื้นฐานจริยธรรมที่ชี้ปั่นความดี ความงาม ความดุกต้อง บุญกุศลหลักธรรมคำสอนของศาสนาทำหน้าที่เป็นข้อปฏิบัติ และข้อกำหนด พฤติกรรมของบุคคล

(๒) จริยธรรมเป็นคุณค่าที่ทำให้ศาสนาดำเนิน สืบทอด ส่วนศาสนา เป็นข้อกำหนดวิถีทางการดำเนินชีวิต รักษาคุณค่าของจริยธรรมให้เป็นแนวเดียวกัน

(๓) ศาสนาอาจเตือนหากขาดการปฏิบัติของศาสนา nikah

(๔) ศาสนา มีศาสนา nikah ที่สร้างชาติ ดังนั้นจริยธรรมที่มีรายละเอียด ปลีกย่อยสามารถใช้เหตุผลวิเคราะห์ถูกผิด ดีชั่ว ควรไม่ควร ได้หลากหลายตามสภาพทาง แวดล้อมทำให้ช่วยในการตัดสินว่าสิ่งใดมีจริยธรรมหรือไม่ ศาสนาจึงเป็นกฎที่ใช้ตัดสิน สร้างระบอบวินัยในสังคม

(๕) ศาสนาและจริยธรรมสร้างสันติสุขขึ้นในโลก ความสัมพันธ์ ของศาสนา และจริยธรรมนำไปสู่การปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีในจิตใจของบุคคล ขยายขอบเขตไปถึงการอำนวยประโยชน์ต่อสังคม หลักจริยธรรมสร้างความสัมพันธ์ ในมวลมนุษยชาติ

(๖) ศาสนาและจริยธรรมมีปรัชญาคุณธรรมเป็นแก่นสารเดียวกัน จริยธรรมมีคุณค่าที่สร้างความบริสุทธิ์สมบูรณ์ให้แก่บุคคลและสังคม

๖.๖ วิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องเรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคม การเรียนรู้จะเป็น ของสังคมจะต้องดำเนินไปตลอดชีวิตซึ่งถือเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมบุคคลที่ได้รับ

การขัดเกลาอย่างต่อเนื่องจะสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข คุณภาพทางจิตใจที่มีคุณธรรมย่อมจะนำมาซึ่งความสันติการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม จึงต้องกำหนดวิธีการเป็นขั้นตอน ซึ่งวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม มีลักษณะดังต่อไปนี้

๖.๖.๑ เปิดโอกาสให้บุคคลแสวงหาความจริงแท้ของคุณค่าจากตนเองไปสู่สิ่งแวดล้อมภายนอก

๖.๖.๒ ความรู้ที่ชัดเจนในระดับของจริยธรรมสามารถสร้างแรงจูงใจให้เกิดพัฒนาการทางศิลปะฯ

๖.๖.๓ การเรียนรู้ทางสังคมช่วยกล่อมเกลาให้บุคคลซึ่งขับเคลื่อนที่รักคุณค่าได้ศึกษาจนเกิดความชัดเจนในความรับผิดชอบชั้นต่อไป

๖.๖.๔ การให้ความรู้ผู้อ่อนน้อม คือ ส่งเสริมให้เห็นความต่างระหว่างความดีกับความชั่ว เพื่อสั่งวาระวังเป็นเยี่ยงอย่างให้หลุดละเลิก

๖.๖.๕ การพิสูจน์ผลแห่งความดีโดยใช้หลักการเหตุผลเพื่อให้เกิดความศรัทธา

๖.๖.๖ การนำหลักธรรมทางศาสนามาประยุกต์ใช้ เพื่อหล่อหัดสอนความไฟประพฤติธรรม ฝึกการเลือกตัดสินคุณค่า เพื่อให้เข้าใจคุณค่าทั้งภายในและการตีค่าจากภายนอก

จากความรู้ดังกล่าว สรุปได้ว่า จริยธรรมมีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องควบคุมและกำกับการประพฤติของคนในสังคม ให้มีความรู้สึกนึกคิดและแสดงออกในสิ่งที่ดีงาม ก่อให้เกิดประโยชน์สูงทั้งแก่ตนเอง ผู้อื่น และสังคมต่อรวม จุดมุ่งหมายสูงสุดของการมีจริยธรรมในสังคม ก็เพื่อให้ทุกชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสันติ และมีความสุข

๖.๗ ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมจริยธรรม

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (๒๕๔๕ : ๖๒) ได้ให้ทบทวนของคำว่า คุณธรรม จริยธรรมเป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันหรืออาจใช้แทนกันได้ ความหมายโดยรวมของคำทั้งสองนี้ หมายถึง ความประพฤติที่ดีงาม อันมีรากฐานเริ่มต้นจากปรัชญา ความคิดที่ถูกต้อง ประกอบกับมีค่านิยมที่ถูกต้อง และเมื่อประพฤติแล้วเป็นเหตุก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีงามทั้งต่อตนเอง และต่อผู้อื่น

ศักดิ์ชัย นิรัญทร์ (๒๕๒๕ : ๕๕) "ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมจริยธรรมสรุปได้ว่า จริยธรรมเป็นคำที่แสดงถึงคุณภาพจิตใจคน

ชื่อเมือง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้นำชุมชน
 ฝ่ายเมือง ได้แก่ ทหารตำราที่กล้าหาญ
 แม่เมือง ได้แก่ พระยาที่มีคุณธรรมจริยธรรม
 เขตเมือง ได้แก่ เสนาอามาตย์ ผู้รับผิดชอบในงานราชการ
 ศติเมือง ได้แก่ เศรษฐีและพ่อค้าผู้มั่งมี
 ใจเมือง ได้แก่ แพทย์ผู้เชี่ยวชาญในการรักษาโรค
 ค่าเมือง ได้แก่ ภูมิประเทศและผลเมืองที่ดี
 เมฆเมือง ได้แก่ เทพยาคราอารักษ์บ้านเมืองทั้งหลาย
 ดังนี้คำบรรยายไว้เป็นกลอน ดังนี้ (สุกสม สมจิตศรีปัญญา. ๒๕๕๐ :

(๑๒๙ - ๑๒๕)

“บุญเมืองนั้น ได้แก่ ทูตานุคันธ์คลาด อาจนำความนอกรั้วนมาเข้าสู่เมือง
 ตาเมืองนั้น ได้แก่ นายหนังสือ เว้าคนคิผู้คลาด สามารถสอนสั่งให้
 บารีก้อนคู่ซู่แนว สอนหมู่เตาพันธุ์เชื้อวงศ์วานน้อยให้ญี่
 อันแก่นเมือง ได้แก่ สังฆะเจ้าผู้ทรงธรรมวินัยสูตรนี้จะเป็น
 แก่นแท้เมือง บ้านแห่งเชา
 ประดุเมือง ได้แก่ ปืนหรือหน้าลาหหลวง จ้าวหอก เครื่องอาวุธทุกชั้น
 ให้หันแม่นประดุ ที่พากเสนา ข้ามนเครื่องหมายอยู่
 ชากเมืองนั้น ได้แก่ โทรราเจ้าหม้อ โทรผู้คลาด ศูเหตุดีและข้ายลิมาเข้าสู่
 เมือง
 เหง้าเมืองนั้น ได้แก่ เสนาผู้คุณหาญแต่แก่ เป็นผู้คงเที่ยงมั่นพันลืน
 เปรลี่ยนแปร

อันชื่อเมือง ได้แก่ ตากวนบ้าน ตามแสงผู้สัตย์ซื่อ รายภูรก์หากสุขอยู่
 ด้วยคอมเข้าคู่ซู่กัน

ฝ่ายเมืองนั้น ได้แก่ พลหาญกล้า โยธาทแกลัวเก่ง กับทหารผู้กล้าอาจ
 ฟันข้าหมู่เข้า กับข้าศึกสิเข้ามายาดซิงเมือง
 แม่เมืองนั้น ได้แก่ คุณพระยาเจ้า ผู้ทรงธรรมทศราช เป็นผู้อาจเก่งกล้า
 พญาลำลื่นคน ผู้ตั้งใจนิรรัตน พร้อมและศีลธรรมตั้ตย์ซื่อ เป็นผู้ดียิ่งล้ำ พลข้าอยู่เย็น
 เขตเมืองนั้น ได้แก่ เสนา ข้ามนตรี ผู้อามาตย์ ผู้คลาดอาจร้าย เขตบ้าน
 และเขตเมือง ป้อมนั้นคือหรือข้ายมีคุณหรือบ่ นี้จะเป็นเขตบ้าน เมืองแท้บ่ย่างคี

สติเมือง ได้แก่ เศรษฐีเจ้า ผู้เป็นคู่มั่ง และ ผู้ตั้งตลาดซื้อขาย ของผู้ที่ทำเล็กต้องครองราชธรรมเนียม บ่แม่นแนวใจรถออกหถนนลาวด้วย นี้จะเข้าสติเมือง เกินมันแน่น

ใจเมือง ได้แก่ แพทย์ผู้ชี้ขยากไส้คน อันไทยเรียกว่า หมอกด้า ผู้ขายมาปัวปือ หุ้นจักษพยาชิ สายยาแก้ลือกัน นี้จะเป็นใจแท้เมืองคนเจริญยิ่ง

ค่าเมือง ได้แก่ ภูมิภาคพื้นดินฟ้าค่านเพง ภูมิประเทศ บ่อ่นแล้งหรือ ชุ่นดินงามอีกทั้งชาวพมเมืองก็ดังเดียวกันแท้ ผู้สิ่งทำคุณให้เมืองคน เจริญคุณและดินฟ้าหนู่ น้ำน้ำสำคัญแท้กว่าเขา นี้จะสินำพลนาหายอย่าง ของต่าง ๆ หมายไม่ ก็จะ คำย้ายแต่นิด

เมฆเมืองนี้ ได้ เทพคชาเจ้า มหาศักดิ์ตนอาง อาสาขากาอยู่่เพื่อแคว้นนี้เบต เมืองนี้จะดีเหลือล้านลักษณะยิ่ง นี้จะเป็นมีงบ้านเมืองแท้อ่ายดี”

๒) กองสินสื่องพระสงฆ์ คือบทบัญญัติที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติเพื่อให้ เกิดความสุขในพุทธศาสนา ดังนี้

๒.๑) ให้พระสงฆ์เจ้าเรียนธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และ รักษาศีล ๒๒๗ ข้อ อาย่าให้ขาด

๒.๒) ให้ปฏิบัติทำความสะอาดคุณวิหาร อาย่าให้วัดวาสกปรก

๒.๓) ให้ปฏิบัติตามครรภาราชวบ้าน โดยรับกิจโนมัติจาก

พุทธศาสนาชนอญี่ปุ่นสมอ

๒.๔) ถึงเดือนแปดให้จำพรรษาสามเดือน

๒.๕) เมื่อออกพรรษาแล้วให้เข้าปริวารกรรมและอุกกรรม

๒.๖) ให้มีษะนาท อาย่าให้ขาดกิจนี้

๒.๗) ให้สาวคนนัติภานุทุกคืนทุกวันอ่ายาขาด

๒.๘) ถึงวันพระ ๑๔ - ๑๕ ค่ำ ให้ประชุมกันทำอุโบสถสังฆกรรม

๒.๙) ถึงเทศกาลปีใหม่นำพุทธศาสนาแห่ไปสรงน้ำ

พระพุทธรูป

๒.๑๐) ถึงเทศกาลปีใหม่ พระราชจักรพิธีบ้ายศรีสุขวัลย์และสรงน้ำ

พระภิกษุ

๒.๑๑) ให้รักษาครรภาราชวบ้าน หากได้รับนิมนต์สิ่งใด เมื่อพิจารณาแล้ว ไม่คิดพระธรรมวินัยก็ให้ปฏิบัติตาม

๒.๑๒) เป็นสมณะให้พร้อมกันสร้าง วัดวาอาราม พระธาตุเจดีย์

๒.๑๓) ให้รับของถวายจากพุทธศาสนิกชน

๒.๑๔) พระราช เสนาข้าราชการ มีครั้ทนานิมนต์มาประชุมกัน ในวันนี้ ๑๕ ค่ำ ในเดือนสิงหาคมเป็นการอันใหญ่อ่าໄດ້ປົງເສດຖະກິນ

กองสินสี่ สำหรับพระสงฆ์นี้ เป็นหลักให้ผู้ของพระราชนมัยติ คณะสงฆ์ และได้สั่งท่อนให้เห็นวิธีในการคำร้องขอของพระภิกษุสงฆ์ในบรรพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นชีวิตที่เดิมสร้างเพื่อประโยชน์คนตัวนมาก และเป็นคุณให้แก่ ทางฝ่ายบ้านเมือง

๓) กองสินสี่สำหรับบุคลทั่วไป เป็นข้อปฏิบัติของรายฎูเพื่อความสุข ของตนเอง ครอบครัวและสังคม มี ๑๕ ข้อ ดังนี้

๓.๑) เมื่อข้าวօอกรวงและเก็บเกี่ยวเสร็จให้ทำบุญแด่พระสงฆ์ก่อน จึงจะสามารถบริโภคได้

๓.๒) อย่าโกรกมาก อย่าโกรกมาก อย่าจ่ายเงินคอกຸ້ມ อย่าพูด หยาบคาย

๓.๓) ให้พร้อมใจกันสร้างกำแพงวัดและรื้อหักทำรั้วบ้านของตนแล้ว ให้ตั้งศาลบูชาไว้สี่มุมบ้าน

๓.๔) เมื่อจะเข็นบ้านให้ถ้างเห็นให้สะอาด

๓.๕) เมื่อถึงวันศีล ๗ - ๘ - ๑๔ - ๑๕ ค่ำ ให้สมนา (ขอมา) ก้อนเส้า เต้าไฟ หัวบันได ประทูที่ตนอาศัยอยู่ทุกวันคืน

๓.๖) เมื่อจะนอนให้เอาหน้าถังเทาก่อนจึงนอน

๓.๗) เมื่อถึงวันศีลน้อยให้กรรยาจัดดอกไม้สูปเทียนบูชา ขอมาสามีตนเองและเมื่อถึงวันพระ (ศีลใหญ่) ให้จัดแต่งดอกไม้ถวายพระสงฆ์

๓.๘) ถึงวันศีลดับ ศีลเพิ่งคือ ขึ้น / แรม ๗ - ๘ - ๑๔ - ๑๕ ค่ำ ให้ นิมนต์พระสงฆ์เจ้ามาสวดมนต์ที่บ้านและทำบุญไส่บารตรถวายทาน

๓.๙) เมื่อพระภิกษุมาบิณฑบาตหนึ้น อย่าให้ท่านค่อย เวลาใส่บานตร ห้ามสัมผัสบานตร อย่าส่วนรองเท้า อย่ากางร่ม อย่าเออผ้าคลุมหัว อย่าอื้นสูก อย่าถือเครื่อง ศาสตราอาวุธ

๓.๑๐) เมื่อพระภิกษุเข้าปริวาสกรรม ให้แต่งขันดอกไม้ สูปเทียน และเครื่องอัญเชิญบริหาร ไปถวาย

๓.๑๑) เมื่อพระภิกษุสงฆ์ผ่านมาให้นั่งลงยกมือไหว้ก่อนจึงสนใจ

๓.๑๒) อย่าเหยียบเจาของกิมจูผู้มีศีลบริสุทธิ์

๓.๑๓) อย่าเอาอาหารเหลือของคนที่รับประทานแล้วไปถวายให้แด่พระสงฆ์และเอาระหว่างวันรับประทาน จะเป็นบาป

๓.๑๔) อย่าเสพเมตุน กามคุณ ในวันศีล วันเข้าพรรษา
วันมหาสงกรานต์ หากไม่ปฏิบัติตาม เมื่อมีถูกหลานจะเป็นคนที่บอกบอกสอนมาก
นอกจากความรู้เกี่ยวกับธีตคงที่ผู้วิจัยได้รวมรวมไว้ข้างต้นแล้ว
ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับธีตคงของ สาร สาระทัศนานันท์ (๒๕๒๗ : ๕๗ – ๑๐๙) ที่ได้เสนอไว้ดังนี้

๑) ธีตเจ้ากองบุน คำว่า เจ้า หมายถึงพระเจ้าแผ่นดิน เรานักเรียน
พระนามของพระเจ้าแผ่นดินมีคำว่า “เจ้า” หรือ “พระเจ้า” ขึ้นหน้า เช่น พระเจ้าอู่ทอง
เจ้าอนุวงศ์ฯลฯ ส่วนบุน หมายถึง กษัตริย์ผู้ครองเมือง มีความหมายคล้าย “เจ้า” เช่น กัน
บุนบรรบุนศรีอินทร์ทิศ แม้แต่ผู้ทำงานต่างพระเนตรพระกรรม ก็นิยมเรียก “บุน” เช่น กัน
“ธีตเจ้ากองบุน” ก็คือ ผู้ครองบ้านเมือง พึงปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่เคยบังคับมา
แต่โบราณ เช่น กษัตริย์ต้องปฏิบัติตามทศพิธราชธรรม รักและดูแลไพร่พี่ประชาชน
ให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยทั่วไป

๒) ธีตหัวกองเพียง คำว่า “หัว” เป็นคำเรียกหัวนายชั้นผู้ใหญ่ใน
สมัยโบราณ เช่น หัวอุปชาต หรือหัวอุปราช หัวราชบุตร หรือเจ้าราชบุตร
แม้เจ้าผู้ครองเมือง บางเมืองก็เรียกว่า “หัว” และถูกเจ้าเมืองก็เรียกว่า “หัว” เช่น
หัวสุริวงศ์ เป็นต้น และ คำว่า “หัว” เป็นคำเรียกชื่อของผู้เป็นเชื้อสายชุมชนangก็มี ตัวอย่าง
จะเห็นจากการที่มีใช้เรียกกันอยู่ในหนังสือวรรณคดีเก่า ๆ ของภาคอีสาน เป็นต้น
ส่วน “เพียง” เป็นคำเรียกนำหน้าชื่อรากการหรือชุมชนแต่โบราณเช่นกัน การปฏิบัติ
กตองธรรมก็คงอนุโถมตาม “ธีตเจ้ากองบุน” หรือตามเจ้าที่ตระกูลเคยปฏิบัติมา
โดยบังคับธรรมตามพระศาสนาเป็นที่ตั้ง หากผู้ปกครองบ้านเมืองตลอดชั้ราชบุรพาร
ไม่ปกรองโดยธรรมก็จะทำให้ไพร่พี่ประชาชนเดือดร้อน

๓) ธีตไพร์กองนาย คำว่า “ไพร์” หมายถึง ไพร่พี่ชั้นราษฎรการแผ่นดิน
หรือประชาชนทั่วไปมีประเพณีกำหนดให้ปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง และตามคำสั่ง
ของเจ้านาย มีการทำงานมีการทำงานโดยชา และเข้ารับราชการทหาร เป็นต้น สำหรับ
“กองนาย” ผู้เป็นนายกต้องปฏิบัติตามกิบิลเมือง และหน้าที่ไพร์กับนายกต้องพึงพาอาศัย
ซึ่งกันและกัน ดังคำพังเพยและภายิตเป็นคติเดือนไว้สำหรับธีตไพร์กองนาย ตลอดจน

อีตเจ้าของบุน และอีตเจ้าของเพียดวย

๔) อีตบ้านคงเมือง ได้แก่ รัฐกับภูบัติตามuhnบธรรมเนียมและวัตร อันพึงปฏิบัติของบ้านเมืองแต่ละท้องถิ่นตลอดบ้านเมืองส่วนรวมด้วย มีการอยู่ด้วยกัน โดยมีคลาสศึกธรรมเป็นที่ตั้ง มีความสามัคคีกับคนเกลีวย รักใคร่กันพัฒนาเมือง แลกเปลี่ยนชีพ โดยทางสุจริต เป็นต้นการสร้างแบบแบ่งเมือง หัวหน้าครอบครัวและเจ้าเมือง ก็ต้องรู้จัก ปฏิบัติให้ถูกต้องตามอารีตโบราณ เช่น รัฐกับเลือกสถานที่ตั้งเมือง รัฐกับถูกบ้านเรือนให้ถูก ทิศทางว่าจะหันหน้าบ้านหลังบ้านไปทางใด สำหรับหมู่บ้านก็มีผู้ทำหรือผู้เจ้าบ้าน และ สำหรับเมืองก็มีแม่ศักดิ์หลักเมือง มีการเช่นไห่วัฒนพิธิการที่เคยปฏิบัติตามอกจากนี้ uhnบธรรมเนียมปลีกย่อยใด ๆ ที่หมู่บ้านหรือเมืองนั้นที่คนส่วนใหญ่ในชนบัติปฏิบัติกันมาแต่ โบราณอย่างไรก็ควรจะได้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนในบ้านและ เมืองนั้นอยู่ด้วยกันด้วยความร่วมเย็นเป็นสุข

๕) อีตผัวคงเมีย เป็นข้อที่สามีและภรรยาพึงปฏิบัติต่อกัน การปฏิบัติต่อ กันของสามีภรรยานั้นบ่าว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะธรรมศาลาเรามีอย่างงานกันแล้ว จะต้องอยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน การที่สามีภรรยาจะอยู่ร่วมกันด้วยความปกติสุข ทึ้งสองฝ่าย จะต้องรู้จักปฏิบัติให้ถูกใจกันตามอารีตประเพณีไทยโบราณมักถือว่าสามีเป็นหัวหน้า ครอบครัวหรือสามีเปรียบประดุจช้างเท้าหน้ากรรษาประดุจช้างเท้าหลัง ดังนั้น คำสอน โบราณจึงมักสอนให้ภรรยาปฏิบัติต่อสามี โดยให้เกียรติมากกว่าตน

๖) อีตพ่อคงแม่ พ่อแม่เป็นผู้มีพระคุณต่อถูกมากที่สุดจะบรรพบุรุษ และรักถูกยิ่งกว่าลูก ใจถึงจะเปรียบประดุจดวงตา ก็ว่าได้ พ่อแม่ประคิดย้อมตั้งอยู่ในคลองธรรม และปฏิบัติต่อถูกในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ถูก ถูกสำหรับเลี้ยงถูกตั้งแต่เกิดจนเดินไหวให้ถูกให้ศึกษาเล่าเรียนให้มีความรู้ซึ่งจะช่วยให้ถูกมีสติปัญญา แนะนำเกี่ยวกับอาชีพ สำหรับ ผู้ชายเมื่อมีอาชญากรรมควรจะกีจกรรมบุราชัยให้พ่อแม่ย้อมอาทรและห่วงหาถูก สิ่งใดไม่ดีไม่งาม ก็แนะนำห้ามปราณมิให้กระทำชั่ว พยายามให้ตั้งอยู่ในความดี จักหาคู่รองที่สมควรหรือ จัดงานแต่งงานให้ตามอารีตประเพณีและหากมีสมบัติก็มอบให้ถูกครอบครองแทนต่อไป พ่อแม่ปฏิบัติเช่นนี้นับว่าเป็นไปตามกำหนดของคลองธรรมและพ่อแม่ส่วนมากก็ปฏิบัติต่อ ถูกเช่นนี้

๗) อีตถูกคงหลาน ข้อที่ถูกหลานพึงปฏิบัติ ทางที่ควรถูกหลาน ทุกคน ควรทำความดีให้สนับสนุนถูกหลานที่ดี ที่เรียกกันว่า “ถูกแก้วหลานแก้ว” โดยการเคารพเชือฟังพ่อแม่ ปูย่าตาข่ายที่แนะนำสั่งสอน ละเว้นการทำชั่วพยายามทำ

แต่ในสิ่งดังนั้นให้เป็นที่ชื่นใจของพ่อแม่ปู่ย่าตายายทำตนเป็นคนดีให้สมกับเป็นผู้สืบตระกูล เมื่อน้อยเรียนวิชา ให้ญี่นาให้หาทรัพย์ คือเมื่อเด็กให้เล่าเรียนยืด คติธรรมของภาคอีสานที่ว่า “เงินเต็มพาบ่อท่อพญาเต็มพุง” หมายความว่าแม้มีเงินทองมากมายสักเท่าใดก็ตามไม่เท่ามีสติปัญญาความรู้อยู่รอบตัว นอกนี้ผู้เป็นลูกควรช่วยทำการต่าง ๆ เมื่อโโคขึ้นมาเกิดลึกลับ พ่อแม่มิให้อุดอยาก รักษาทรัพย์สมบัติที่พ่อแม่มอบให้พยาบาลสร้างตนเองให้เป็นหลักฐาน ส่วนผู้เป็นหลาน ก็ควรทำงานให้เป็นหลานที่ดีของปู่ย่าตายาย ฯลฯ เช่นกัน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นที่พึงของพ่อแม่ปู่ย่าตายายเมื่อยามแก่เฒ่า และเป็นที่นับถือของญาติพี่น้องตลอดคนทั่วไป ดังคติที่ว่า “ทุกข์เพินบ่าวดี มิเพินจึงว่าพื้นอง ลูกป้าจึงว่าหลาน”

๔) ชีตไก่กองเบย คำว่า “ไก่” หมายถึง ลูกสะไภหรือหลานสะไภ ส่วน “เบย” หมายถึง ลูกเบยหรือหลานเบย แต่ตามปกติ หมายถึง ลูกสะไภและลูกเบย ธรรมเนียมชาวอีสานเมื่อลูกหลานแต่งงานใหม่ นิยมเอาลูกเบยมาอยู่กับพ่อตาแม่ยาย ต่อเมื่อ มีลูกนีเดาหลายคนหรือในบ้านนั้นมีลูกเบยหลายคน พ่อสามารถแยกบ้านไปอยู่ต่างหากแล้ว ลูกเบยจะแยกครอบครัวไปอยู่ต่างหาก แต่กระนั้นก็ไม่ค่อยไปอยู่ห่างไกลนัก ก็ไปมาหาสู่และเมื่อมีอาหารการกินก็ต้องแบ่งปันอยู่เสมอ ถ้าภายใต้ของภาคอีสานที่ว่า “เอาลูกเบย มาเลี้ยงพ่อเฒ่าแม่เฒ่า ป่านเอาข้าวมาใส่แล้วใส่เยีย” หมายความว่าการเอาลูกเบย มาอยู่กับพ่อตาแม่ยาย คุปนาดังน้ำข้าวมาใส่ซึ่ง สุกायิตนิ้แสลงให้เห็นว่า การเอาลูกเบยมาเลี้ยง พ่อตาแม่ยายเป็นสิ่งที่เหมาะสม และนักเป็นที่นิยมของชาวภาคอีสานแต่บางที่หากบ้านนั้น มีแต่ลูกชาย คือ ไม่มีลูกสาวก็มักจะเอาลูกสะไภมาอยู่ด้วย ชาวอีสานมักเชื่อกันมาแต่โบราณว่า การนำลูกสะไภมาอยู่กับปู่ย่าตายาย ไม่ค่อยนิยมกันหรือไม่ค่อยเหมาะสมและการนำปู่ย่ามาอยู่กับลูกสะไภก็ไม่ค่อยนิยมนิยมเข่นกัน เพราะพ่อแม่ของฝ่ายสามีมักมีเรื่องทะเลกับลูกสะไภ ดังคำกล่าวที่ว่า “เอาลูกไก่มาเลี้ยงแม่ย่า ป่านเอาห่านมาใส่ເຫືອນຫານ หรือเอาแม่ย่าไปอยู่กับลูกไก่ ป่านเอาໄຫມາใส่ເສືອນ” แต่ข้อนี้อาจไม่จริงเสมอไป เพราะธรรมชาติลูกสะไภที่ดี ย้อมทำตนให้อยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายสามีได้ด้วยความราบรื่น เช่นเดียวกับที่ลูกเบยอยู่กับพ่อตาแม่ยาย

๕) ชีตป้ากองลุง บรรดาป้า ลุง น้า อา และพี่ นับเป็นญาติชั้นอนุญาติ ควรรู้จักวางแผนให้สมกับเป็นที่การพนับถือของลูกหลานและญาติพี่น้อง มีเมตตาธรรม ไม่ถือตัวโอ้อวด หากมีปัญหาใดก็สามารถสงบเคราะห์เป็นที่พึ่งหาอาศัยของญาติพี่น้อง ลูกหลานได้ หากลูกหลานและญาติพี่น้องลูกบ่ำแห้งรังแกก็อาศัยมีนี่ที่พึ่งได้ การพูดจา ก็พูดแต่สิ่งที่ควร ไม่พูดแสดงหุบปฏิบัติแต่ในทางที่เป็นคุณประโภชน์มีการงาน

อะไรก็ช่วยเหลืออยาติ ๆ และลูกหลาน ปฏิบัติให้เป็นไปตามท่านองค์หลวงธรรม

(๑) อีตปุกคงย่า อีตตาคงยาย คนท้าวไปในภาคอีสานมักเรียก ในทำงานของเคารพนูชาว่า “พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ พ่อตุ้ย แม่ตุ้ย โซ้น แม่โซ้น” ธรรมชาติลูกหลาน ย่อมจักเกรพรสักการะ เพราะเป็นพ่อแม่ของบิความราศของตนอีกชั้นหนึ่ง ปู่ย่า ตายาย มักจะมีเมตตาธรมรักใคร่หลาน ๆ เป็นอย่างยิ่ง บางคนถึงกับพูดว่า รักหลานยิ่งกว่าลูก ของตนอีก ปู่ย่า ตายาย ย่อมเป็นที่พึ่งของหลาน หากปู่ย่าตายายอยู่ใกล้ชิดกันบรรดาหลาน บรรดาหลาน ๆ มักจะรักใคร่ปู่ย่าตายายยิ่งกว่าพ่อแม่ของตนเป็นส่วนมาก ทั้งนี้เนื่องจากปู่ย่า ตายายรักหลานด้วยความจริงใจ มีอะไรก็อย่างตามใจเพื่อให้หลานมีความสุขหลาน ๆ จึงชอบ เพราะปู่ย่าตายายมีเมตตาซื้อสำคัญถือปู่ย่า ตายายจะต้องวางแผนให้เป็นที่พึ่งคุ้คร่วม โพธิรั่ม โพธิรั่ม ไทร ของลูกหลาน

(๒) อีตเพ่าคงแก่ เป็นแนวทาง เป็นแนวทางปฏิบัติของคนชาวหรือ ผู้สูงอายุ ธรรมเนียมชาวอีสานปกติการพนับถือผู้อ้วนไส้ในหลาย ๆ ด้าน อาจเป็นด้านวัยวุฒิ หรือด้วยชาติสกุล คนเพ่ากวนแก่ควรวางแผนให้สมกับที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ โดยยึดมั่น ในศีลธรรม ประเพณีดินเป็นคนดี เป็นแบบอย่างแก่ลูกหลานมีอะไรขอช่วยเหลือเก้อกุล ลูกหลาน ได้ก็พยายามช่วยเท่าที่จะช่วยได้ และรักลูกหลานโดยทั่วหน้ากัน

(๓) อีตปุกคงเดือน ได้แก่ การปฏิบัติตามชาติพราบีต่าง ๆ ซึ่งนิยมจัดทำเป็นประจำทุกเดือนทั้งสิบสองเดือน ซึ่งเรียกว่า “อีตสิบสอง” โดยยึดหลักธรรม ทางศาสนาเป็นหลัก ได้แก่ งานบุญเข้ากรรม บุญคุณล้าน บุญเข้าวัด บุญผwers บุญทรงกรانต์ บุญบั้งไฟ บุญชำระ บุญเข้าพรรษา บุญเข้าประจำบ้าน บุญเข้าวัด บุญอุดพรหมา บุญกริณ เป็นต้น โดยเอาใจใส่ร่วมกันจัดทำมีให้ละเอียด นับว่าเป็นการเคารพและปฏิบัติตาม ประเพณี และวัฒนธรรมของชาติทางหนึ่ง

(๔) อีตไชกคงนา การทำไร่ทำนาแต่โนรรณ เมื่อถึงฤดูจะลงมือทำ ก็ทำพิธีเลี้ยง “ตาแยก” ทำพิธีปลูกข้าวที่ “ตาแยก” คล้ายพิธีพิชมงคล มีการลงแขก ช่วยเหลือซึ่งกันและกันพยายามลงมือทำให้ลูกต้องและทันฤกตการ เอาใจใส่ดูแลพืชผล ของตนโดยสมำ่แสมอ และบันทึกแจ้งให้ได้ผลดี มีให้อุดยก ปักคำนา sterej มีการสู่ขวัญความเกื้อขว้าเสรีจมีการทำบุญคุณล้านมีพิธีเชิญขวัญข้าวคือแม่โพสพ นาสู่ยังข้าว และทำพิธีสู่ขวัญเด็ก (ยังข้าว) เป็นต้น เมื่อถึงฤดูทำไร่ทำนา คนในละแวกบ้าน ในภาคอีสาน มักจะมีการลงแขกดังกล่าว เป็นการช่วยเหลือกันอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน ทำให้การทำไร่ทำนาเสร็จราบรื่นไปด้วยดี

(๑๔) ชีตวัดคงสองมี หมายถึง ระเบียบประเพณีปฏิบัติเกี่ยวกับ วัดวาอาราม และพระภิกษุสามเณร แทนทุกหนูบ้านมักมีวัดเพื่อเป็นหลักพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้น วัดวาอารามถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ควรแก่การเคารพ พุทธศาสนาในชนชั้นท้องถิ่น จึงควรต้องปฏิบัติต่อวัดและพระสงฆ์โดยความเคารพตามจริตประเพณี ที่เคยปฏิบัติมา และช่วยกันทำบุญบำรุงวัดวาอารามมีการบูชาพระภิกษุสามเณรและถวายทาน แด่พระภิกษุสามเณร ร่วมกันช่วยสร้างและซ่อมแซมอาคารสถานที่ของวัดให้มั่นคงถาวร และสวยงาม

อภิชาติ ทองอยู่ (๒๕๔๘ : ๗๙) อธิบายถึงสังคมแบบของชาวอีสานว่า เป็นสังคมที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ โดยเฉพาะการสืบทอดครอบครองทาง วัฒนธรรมทั้งทางด้านวัฒนธรรมและด้านจิตใจ สภาพสังคมได้ใช้ถึงการสืบทอดคุณค่าของมรดก ทางวัฒนธรรมมาอย่างต่อเนื่อง มรดกทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจประการหนึ่งของหมู่บ้าน คือ การบูชาและเคารพกูฎเกณฑ์ที่เรียกว่า “ชีตสินสองกองสินสี” การนับถือชีตสองเป็น สารัตถะสำคัญที่ทำให้สภาพสังคมโดยรวมในภาคอีสานมีเอกลักษณ์ในการพัฒนาตัวเองมา อย่างอิสระ มีความเป็นตัวของตัวเองสูง วัฒนธรรมดังกล่าวบันทึกไว้เป็นแม่นที่สำคัญยิ่ง ที่เป็นทั้งคติธรรม แนวคิดธรรม และสหธรรม อยู่ในตัวของอย่างพร้อมสรรพ เป็นกูฎเกณฑ์ พื้นฐานที่มีอิทธิพลในการกำหนดวัฒนธรรมทางด้านวัฒนธรรมและปรัชญาการดำเนินชีวิตของ ชาวบ้านอย่างมาก

สรุปได้ว่าสังคมอีสานในอดีตมีขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติที่ยึดถือ สืบท่องกันมาคือ กองสินสี ซึ่งถือเป็นบรรหัตฐานทางสังคมในการกำหนดพฤติกรรมของผู้คน ในสังคมนอกจากนี้ยังมีส่วนสำคัญในการควบคุมสังคมให้มีความเป็นปกติสุข

จากความรู้เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมที่ผู้วัยจัดได้รวมรวมไว้ข้างด้าน ผู้วัยจัดนำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมตามชีตสองของอีสาน ที่ปรากฏใน วรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโภกคดีธรรม

๖.๕ ความรู้เกี่ยวกับพุทธพจน์ ในคัมภีรพระไตรปิฎก

พุทธพจน์ หมายถึง ถ้อยคำสำนวนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นส่วนของธรรมหรือวินัย จัดเป็นหลักแห่งพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องอ้างอิง เกี่ยวกับคำสอนโดยเป็นสัทธรรมแท้ (พุทธพจน์) หรือเป็นสัทธรรมเทียน (สัทธรรมปฏิรูป) เพราะคำสอนที่เป็นสัทธรรมแท้นั้นต้องเป็นไปเพื่อคลายกำหนด เพื่อกำจัดทุกข์ เพื่อไม่สั่งสม

กิเลส เพื่อนกันออย เพื่อสันโภด เพื่อสังคากาหนู เพื่อความเพียรและเพื่อเดียงจ่าบถารกันข้าม
พึงรู้ว่าเป็นสัทธธรรมเทียน (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโชา). ๒๕๔๙ : ๑๔๗)

พิญ มนิวัลย์ (๒๕๓๕ : ๑ - ๑๖๔) ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธพจน์
ของพระพุทธองค์ ซึ่งสัมพันธ์กับคุณธรรมจริยธรรม จากปัญจ尼克าย ในคัมภีร์พระไตรปิฎก
โดยได้นำพุทธพจน์ของพระพุทธองค์ มาแสดงไว้โดยนิที่มากนิภัยทั้ง ๕ (ปัญจ尼克าย) คือ
ที่มนิกาย มัชณินิกาย สังขุตมนิกาย อังคุตมนิกาย บุททอกนิกาย โดยเฉพาะในบุททอกนิกาย
ทั้งหมดที่มา ซึ่งมีประมาณ ๓๐๐ หัวข้อ จำแนกได้เป็น ๓๓ หมวด ดังนี้ หมวดที่ ๑
อัคติธรรม คือ หมวดคน หมวดที่ ๒ อัปปนาทวรรค คือ หมวดความไม่ประมาท หมวดที่ ๓
กัมมัมราตร คือ หมวดกรรม หมวดที่ ๔ กิเลสวารรค คือ หมวดกิเลส หมวดที่ ๕ โภชัตติราตร คือ
หมวดความโกรธ หมวดที่ ๖ ขันติธรรม คือ หมวดความอดทน หมวดที่ ๗ จิตติธรรม คือ
หมวดจิต หมวดที่ ๘ ชยารรค คือ หมวดขณะ หมวดที่ ๙ ทานวารรค คือ หมวดทาน หมวดที่
๑๐ ทุกขวารรค คือ หมวดทุกข์ หมวดที่ ๑๑ ชัมมัมราตร คือ หมวดธรรม หมวดที่ ๑๒
ปกิณณวารรค คือ หมวดเบ็คเคล็ค หมวดที่ ๑๓ ปัญญาวารรค คือ หมวดปัญญา หมวดที่ ๑๔
ปนาทวรรค คือ หมวดประมาท หมวดที่ ๑๕ ป้าป่าวรรค คือ หมวดปาป หมวดที่ ๑๖
บุคคลวารรค คือ หมวดบุคคล หมวดที่ ๑๗ บุญบุญวารรค คือ หมวดบุญ หมวดที่ ๑๘ มัจฉารรค
คือ หมวดฤทธิ หมวดที่ ๑๙ มิตติธรรม คือ หมวดมิตร หมวดที่ ๒๐ ยานวารรค คือ
หมวดขอ หมวดที่ ๒๑ ราชวารรค คือ หมวดพระราชา หมวดที่ ๒๒ วาจาวารรค คือ หมวดภาษา
หมวดที่ ๒๓ วิริยวารรค คือ หมวดความเพียร หมวดที่ ๒๔ เวรวารรค คือ หมวดเวร หมวดที่
๒๕ สัจจาวารรค คือ หมวดความสัตย์ หมวดที่ ๒๖ สติธรรม คือ หมวดสติ หมวดที่ ๒๗
สัทธิธรรม คือ หมวดศรัทธา หมวดที่ ๒๘ สันตุষฐิธรรม คือ หมวดสันโภด หมวดที่ ๒๙
สมณธรรม คือ หมวดสมณะ หมวดที่ ๓๐ สามัคคีธรรม คือ หมวดสามัคคี หมวดที่ ๓๑
สีลธรรม คือ หมวดศีลหมวดที่ ๓๒ สุขธรรม คือ หมวดสุข หมวดที่ ๓๓ เสวนธรรม คือ
หมวดคบหา

จากความรู้เกี่ยวกับพุทธพจน์ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกข้างต้น ผู้วิจัยจะได้
นำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรม ที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโภก
คดีธรรมต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการประพันธ์

นางลักษณ์ บุนที (๒๕๒๔ : ๒๔๕ - ๒๕๐) ได้ศึกษาคุณค่าวรรณกรรมอีสานเรื่องเสียงสาสวัสดิ์ สำนวนบุนพรหมประสาสน์ ซึ่งแต่งเป็นอักษรไทยกลางตัวภาษาไทยถิ่นอีสาน ผลการวิจัยด้านศิลปะการประพันธ์พบว่าผู้แต่งมีลักษณะเฉพาะตัวในการเลือกใช้คำให้เหมาะสมกับบุคคล ตลอดจนการดัดแปลงคำภาษาอื่นเข้ามาใช้ในภาษาถิ่นอีสาน และการเลือกใช้คำที่มีความหมายเฉพาะในภาษาไทยถิ่นอีสานนาใช้ในวรรณกรรมได้อย่างเหมาะสมและสละสลวย

พรพิพัฒน์ ชัชราดา (๒๕๓๒ : ๒๓๖) ได้วิเคราะห์วรรณคดีเรื่อง ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกฉบับของกรมศึกษาธิการ ผลการวิจัยพบว่า ในด้านลักษณะคำประพันธ์ เป็นร่ายยาวตลอดเรื่อง วิธีการแต่งใช้วิธีตั้งค่าตามถิ่นนำก่อนทุกภัยที่ ดังที่เรียกว่า การเดินชุมภีบทแล้วดำเนินความ โดยใช้ร่ายยาวแทรกค่านาลีเป็นตอน ๆ ในด้านศิลปะการประพันธ์ มีลักษณะสมบูรณ์ด้วยศิลปะการประพันธ์ตามแบบของวรรณคดีไทย ทั้งในด้านศิลปะการเลือกใช้ล้อคำ ศิลปะการเรียงเรียงล้อคำ และศิลปะการใช้ไหวหารที่แสดงให้ผู้อ่านเห็นความสมจริง ในบุคลิกภาพของตัวละคร รวมทั้งมีกลบทอยู่ในบางเกล้าที่ ด้วย นอกจากนั้นวรรณคดีเรื่องนี้ยังได้สอดแทรกธรรมะอันมีคุณค่าสำหรับชีวิต ตามลักษณะของวรรณคดีที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นอย่างดีอีกด้วย

วีรรัตน์ เวทประสิทธิ์ (๒๕๔๓ : บพกคบย่อ) ได้วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของ หยก บูรพา ผลการวิจัยพบว่าด้านศิลปะการประพันธ์นั้น พบว่าหยก บูรพา ได้ใช้ประสบการณ์ของผู้ประพันธ์เองนำมาผูกเป็นโครงเรื่องโดยนิยม เริ่มเรื่องด้วยการบรรยายจากบรรยายตัวละคร บรรยายถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นปมปัญหา สารตัดสำคัญเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนทั่ว ๆ ไป ทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท หยก บูรพา สามารถสะท้อนสภาพชีวิตและความเป็นไปของสังคม ให้อย่างสมจริง มีมุมมองที่กว้างไกล มีความแปรผันใหม่ และนำเสนอให้เห็นสภาพของสังคมที่มีข้อบกพร่อง เพื่อต้องการให้ผู้อ่านได้มีส่วนร่วม พัฒนาให้พ้นจากสภาพที่ไม่พึงประสงค์ของผู้คนในสังคมไทยต่อไป

ธีร์ พุ่มทับทิม (๒๕๔๓ : ๑๗๙) ได้ศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ศิลปวัสดุและคัมภีร์ปฐมสมโพธิ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ในคัมภีร์ทั้ง ๒ มีลักษณะการประพันธ์คล้ายกัน

เพราะใช้รูปแบบการประพันธ์ที่เป็นบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองผสมกัน แต่ต่างกันที่คัมภีร์ลลิตวิสตระใช้บทร้อยแก้วคำนินเรื่อง ใช้บทร้อยกรองสรุปเรื่อง ส่วนคัมภีร์ปฐมสมโพธิใช้บทร้อยแก้วคำนินเรื่อง โดยใช้บทร้อยกรองสั่งเสริมเนื้อเรื่อง แต่บางตอนก็ใช้ร้อยกรองคำนินเรื่อง

ชาญยุทธ สอนจันทร์ (๒๕๔๘ : ๒๙๓ - ๒๙๕) ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่องคำเชียงโกร トイผลการศึกษาพบว่า ในด้านการใช้ถ้อยคำ และสำนวนโวหาร ผู้แต่งได้เลือกสรรถ้อยคำที่เหมาะสมสละส่วน ได้สร้างความใช้อ่านง่าย หลากหลาย เช่น มีการใช้คำวิเศษณ์ การใช้คำศัพท์ที่เหมาะสมกับฐานะของคนในสังคม การใช้คำศัพท์สรรพนามการใช้คำศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤต การใช้คำซ้อน การใช้คำเข้า การเล่นอักษร เป็นต้น รวมไปถึงสำนวนโวหารที่ใช้ในการประพันธ์เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดให้ผู้อ่านผู้ฟัง ได้มองเห็นภาพของวรรณกรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ วรรณกรรมเรื่องนี้ผู้แต่งยังต้องการบรรยายอารมณ์ความรู้สึกไปสู่ผู้อ่านผู้ฟัง เมื่อได้อ่านหรือได้ฟังจะทำให้มีอารมณ์สุนทรีย์กล้วยๆตาม

นกุมล ปีบิที่ (๒๕๔๔ : ๗๕) ได้ศึกษาภาษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญา
ท้องถิ่นในคัมภีร์ใบลาน เรื่องปฐมนิเทศ ผลการวิจัยพบว่าในด้านการใช้ภาษาเน้นปากกว่า
การใช้ภาษาเป็นไปตามระดับภูมิฐานเพื่อการสื่อสารในท้องถิ่น มีไวหารประกอบด้วย
บรรยายไวหาร บรรณนาไวหาร เทสนาวาหาร อุปนาไวหาร สาหกไวหารและการใช้ศัพท์
บาลีเป็นคำศัพท์ที่มีความหมายลึกซึ้ง เพื่อให้เกิดความเชื่อความศรัทธาในวรรณกรรม

อัญชลี วรัญญาบริรักษ์ (๒๕๔๖ : ๑๔ – ๑๐๙) ได้ศึกษาท่วงทำนอง
ในการประพันธ์ในสุภาษิตพะรั่ง ๔ ประเด็น คือ การใช้คำ การใช้ประโยชน์
และทักษะของผู้ประพันธ์ ผลการศึกษาพบว่า การใช้คำมี ๑ ลักษณะ คือ การใช้คำซ้ำ
ทึ้งแบบคำซ้ำเชิดกันและคำซ้ำไม่เชิดกัน การซ้ำความ ๔ แบบ คือ อ่าน...,
ระวัง..., พิจ..., ...ง... และ รัก..., กว่า... การใช้คำซ่อนทึ้งแบบคำซ่อนเสียงและซ่อน
ความหมาย การหลอกคำ คือ คำที่มีความหมายเกี่ยวกับผู้ใหญ่ แผ่นดิน เพื่อน คนไม่ดี
เวลา ความโกรธ ความอหังการ ความต้องการ การระมัดระวัง การใช้สรรพนามและคำเรียก
บุคคล การใช้สัมผัสในทึ้งสัมผัสสระ และสัมผัสพะญานะ การใช้สัมผัสนอกและการใช้
สัญลักษณ์ การใช้ประโยชน์ มี ๓ ลักษณะ คือ ประโยชน์คำสั่ง ประโยชน์ขอร้อง และประโยชน์
เชิญชวน ไวหาร มี ๓ ลักษณะคือ อุปมาไวหารแบบนามนัย บรรยายไวหารและเทคนิค
ไวหาร ทักษะมี ๔ ด้าน คือ ทักษะที่มีต่อสังคม ทักษะที่มีวัฒนธรรม ทักษะที่มี

การปกครองและทัศนะที่มีความเชื่อเรื่องลึกซึ้งและอำนาจเหนือธรรมชาติ

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการประพันธ์ข้างต้นนั้นผู้วิจัยจะนำมา

ประมวลเป็นกรอบในการวิเคราะห์ศิลปะการประพันธ์วรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโภกคีรรมต่อไป

๒. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิน

ภูมิจิตร เรืองเดช (๒๕๔๒ : ๖๐) ได้ศึกษาวรรณกรรมท้องถินบุรีรัมย์ พบร่วมกันเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อบรนสั่งสอนประชาชนในคดีโภกคีรรมต่าง ๆ ผู้แต่งอาจเป็นกลัชต์หรือกิกนุ นักประษัฐ์หรือผู้มีความรู้ บางเรื่องสอนคนทั่วไป บางเรื่องแต่งขึ้นเพื่อสอนผู้หลงหรือสอนเด็กชายเด็กหญิงในเรื่องสำคัญ วรรณกรรมเหล่านี้เป็นวรรณกรรมประยุกต์ที่แต่งขึ้นเพื่อประโยชน์ในการสอน บทบาทของวรรณกรรมประเภทนี้จึงแตกต่างจากวรรณกรรมบริสุทธิ์ที่ผู้แต่งมุ่งเสนอสารทางอารมณ์ทางปัญญา วรรณกรรมคำสอนมีบทบาทโดยตรง คือ กำหนดบรรทัดฐานทางสังคมให้บุคคลประพฤติตามชาติ ประเพณี ตามหลักศิลธรรมตามบทบาทหน้าที่

ชาครวรา ธรรมวัตร และพระอธิบดีนวัตราชนาครี (๒๕๒๘ : ๑-๔) ได้ศึกษาอีสานจากวรรณกรรมคำสอน พบร่วมกับวรรณกรรมคำสอนนี้ ก่อให้เกิดผลด้านพฤติกรรมของบุคคลในทางที่ดี เพราะหลักคำสอนจะเป็นเกณฑ์กำหนดค่าว่าอะไรคือสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ เกณฑ์ที่กำหนดมีทั้งเกณฑ์ที่เป็นจริงและเป็นอุดมคติ จะนี้หลักคำสอนจึงมีบทบาทในการกำหนดคุณลักษณะและลักษณะพฤติกรรมของบุคคลในสังคมนี้

ปรีชา อุยตระกูล และสุวัฒน์ ช่างเหล็ก (๒๕๒๗ : ๑๗ - ๒๐) ได้ศึกษาวรรณคดีอีสานในเชิงจริยธรรม สรุปได้ว่า วรรณกรรมอีสานมีบทบาทใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างยิ่ง ถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวอีสานซึ่งมีอิทธิพลต่อชีวิตของชาวบ้านอีสานมากนักจากนั้น ได้กล่าวถึงวรรณกรรมคำสอนว่า เป็นวรรณกรรมที่ผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนทึ่งที่เป็นคำสอนโดยตรงและผูกเป็นนิทานสอนแบบนิทานคดีธรรมสารัตถะในคำสอนมีที่มาจากการพุทธศาสนา ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม

ธนันต์ พิสัยสวัสดิ์ (๒๕๓๑ : ๔๗๘) ได้วิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่อง ขุนทึง สรุปได้ว่า วรรณกรรมอีสานเรื่องขุนทึง มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนแทรกคำสอนหลักธรรมทางพุทธศาสนาอันเป็นกุศโลบายที่จะให้คติชีวิต สั่งเสริมให้ผู้อ่านผู้ฟังได้รับประโยชน์ ทึ่งค้านความประเทืองอารมณ์และกล่อมเกลาจิตใจให้ไฟกราทำแต่กรณี ลงทะเบียนกรรมชั่ว

ทั้งปวง และได้พบว่า กวีผู้รจนาได้แทรกติธรรมคำสอนตามแนวพุทธประชญาเจ่นมุนต่าง ๆ ทั้งในระดับถึงที่เข้าใจได้ยากต้องอาศัย การวิเคราะห์ความ และระดับตื้นที่คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ง่ายตลอดจนการซึ่งแนวปฏิบัติตามครรลองของพุทธธรรม อันเป็นประโยชน์ทั้งแก่บุคคลและสังคม ไว้อวยากรบทั่ว

สัทชา อริยธุกันต์ (๒๕๓๐ : ๗๑) ได้วิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนอีสานได้สรุปได้ว่า วรรณกรรมคำสอนส่วนใหญ่จะใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นแก่นเรื่องซึ่งบรรพชนได้สั่งสอนโดยใช้การสังเกต ความประพฤติการปฏิบัติหน้าที่สืบทอดต่อกันมาว่า สิ่งใดดี ไม่ดีควร และไม่ควรอย่างไร มีการเสนอการสอนแบบภาพรวมและการสอนแบบเฉพาะ เป็นต้นว่า สอนเพศชาย เพศหญิง พระมหากษัตริย์ ข้าราชการ ไพร์ พระสงฆ์ สามเณร นอกจากนี้ยังมีสอนแบบเฉพาะวัยและหน้าที่ อาทิ ลุง ป้า ย่า หลาน

อิราวดี ไตรลักษณ์ (๒๕๒๕ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนพระยาเมืองราย ผลการศึกษาสรุปได้ว่า คำสอนพระยาเมืองรายแต่งโดยพระสงฆ์องค์หนึ่งเพื่อสอนพระยาเมืองราย พระราชวงศ์ บุนนาค และไพร์อีกชั้นหนึ่ง เนื้อหาของคำสอนพระยาเมืองราย มุ่งสอนกนกทุกฐานะในสังคม คือ กษัตริย์ บุนนาคและไพร์ทั้งชายและหญิง ซึ่งเน้นการปกรองเป็นพิเศษ โดยนำเอาแนวคิดของพุทธศาสนามาเป็นบรรทัดฐานเพื่อให้ผู้คนในสังคมปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตนอันจะส่งผลให้กันอยู่ร่วมกันอย่าง和平 ในส่วนที่สอนไพร์ ส่วนใหญ่เป็นคำสอนที่เกี่ยวกับวิธีการองตนในสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งได้สะท้อนค่านิยมบางส่วนของสังคมล้านนาไทย เช่น ค่านิยมที่ยกย่องและเกรงกลัวผู้มียกย่องผู้มีปัญญา ในส่วนที่สอนผู้ชาย ค่านิยมสังคมล้านนาไทยเกี่ยวกับผู้ชายที่ดี คือ ผู้ที่มีความขยันขันแข็งในการทำงาน ทั้งนี้ เพราะผู้ชายเป็นแรงงานหลักในครอบครัวและต้องเป็นผู้มีภาระทางชาติ ส่วนผู้หญิงจะต้องมีคุณสมบัติของแม่บ้านແມ່เรือน คือมีความขยันแข็งทำงานเรียบร้อยในการทำงานบ้านปรนนิบัติสามีและมีภาระงานทางด้าน

พระครูศรีปริยัติมงคล ศิริมุคโล (คำกีบາລ) (๒๕๔๙ : ๕๕ - ๕๖) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาในคัมภีร์ใบลานอีสานเรื่องธรรมคำสอนโลก ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาเป็นวรรณกรรมประเภทคำสอนนุ่งสอนชาวบ้านทั่วไป ให้รู้หลักการประพฤติปฏิบัติดน เช่น หลักการครองชีพ หลักความสัมพันธ์ของมนุษย์ หลักการศึกษาและหลักศรัทธา กิจ เป็นต้น จากการศึกษาทำให้ทราบถึงความสำคัญของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในอดีต หลักธรรมนี้

มีหลายหมวด เช่น หมวดตน หมวดความไม่ประมาท หมวดกรรม หมวดทาน หมวดทุกข์ หมวดปัญญา หมวดบานาป หมวดบุคคล หมวดบุญ หมวดวิชา หมวดความเพียร หมวดความสัตย์ หมวดศรัทธาหมวดสันโดษ หมวดสมณะ หมวดสามัคคี หมวดศีล หมวดความสุข หมวดคบหา แสดงถึงความเชื่อ ความศรัทธาของชาวอิสานที่มีต่อพระพุทธศาสนา ได้อย่างชัดเจน

สืบพงษ์ ธรรมชาติ (๒๕๔๕ : ๑๐๗-๑๐๙) ได้สังเคราะห์คุณธรรม จริยธรรม จากรัฐธรรมนูญปัจจุบันในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่ามีคุณธรรมจริยธรรม ด้านต่าง ๆ ได้แก่ เมตตา กรุณา อดทนและอดกลั้น ประยัติ ขยัน หนักที่ สามัคคี ซื่อสัตย์และ ความสัตย์ สักดิ์ศรี และให้เกียรติ ยกย่องคนดีและผู้มีความรู้ วินัย ระเบียบ พยายาม รอบคอบ หรือไม่ประมาท ความพอดี หรือสายกลาง ความละอายต่อบาป ยุติธรรม เคารพเชื่อฟัง เสียสละ และมีเหตุผล คุณธรรม จริยธรรม ทั้งหมดนี้มีความสอดคล้องกับหลักธรรมใน ศาสนาที่ผู้คนในนครศรีธรรมราช นับถือ เช่น พระพุทธศาสนา พระมหาภัย คริสต์ และอิสลาม เป็นต้น ในส่วนของพระพุทธศาสนานี้จะสอดคล้องกับหลักธรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในหลักของศีลห้า ซึ่งเป็นหลักยึดมั่นของชาวพุทธในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น ละเว้น จากมาสัตว์ คือ ความเมตตา กรุณา ละเว้นจากการลักษรพยัคฆ์ ความซื่อสัตย์ ละเว้นจาก ประพฤติผิดในการ คือ ความกรุณา และซื่อสัตย์ ละเว้นจากผู้เดียว คือ ซื่อสัตย์หรือ ความสัตย์ และละเว้นจากคุณเครื่องของแม่คือ ความไม่ประมาท คุณธรรม จริยธรรม ดังกล่าว ยังสอดคล้องกับชาตกในพระสูตรตนปฏิปักษ์ ตลอดจนชาตกอนันตาทื่น ๆ ที่มี ในนครศรีธรรมราช

พระมหาวัฒน์ วทุมนสุข (อุปคำ) (๒๕๔๕ : ๒๐๕ – ๒๑๐) ได้ศึกษาสอน เรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในภาษิตล้านนา ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะทาง คุณธรรมในทางพระพุทธศาสนา มีหลายประการ สามารถจำแนกเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ได้ ๖ ประการ คือ ด้านเศรษฐกิจและการครองชีพ ด้านสังคมและความสัมพันธ์กับผู้อื่น ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านความรักและการครองเรือน และด้าน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการวิเคราะห์ตามพุทธพจน์ของพระพุทธองค์ ทั้งหมด ๗๘ หมวด คือ หมวดตน หมวดความไม่ประมาท หมวดกรรม หมวดทาน หมวดทุกข์ หมวดปัญญา หมวดบานาป หมวดบุคคล หมวดบุญ หมวดวิชา หมวดความเพียร หมวดความสัตย์ หมวดศรัทธา หมวดสันโดษ หมวดสมณะ หมวดสามัคคี หมวดศีล หมวดความสุข หมวดคบหา

พระมหาประดิษฐ ปัญญาโร (สุนนท์) (๒๕๔๒ : ๒๖๐ – ๒๖๙) ได้ศึกษา จริยธรรมที่ปรากฏในลักษณะ ผลการศึกษาพบว่า จริยธรรมในลักษณะนี้ มี ๒ ลักษณะ คือ จริยธรรมด้านจริยธรรมตามอัคคอง ๑๔ ประการ แบ่งเป็นจริยธรรมผู้ปกครอง ผู้อยู่ใต้ปกครอง และบุคคลทั่วไป และจริยธรรมทางพุทธศาสนา พนว่าส่วนมากเป็นหลักคำสอนในระดับ โลกิยะ บุญกรรม ความกตัญญะและไตรลักษณ์

พระสมชาย ฐิติปุญ (เครื่องน้อย) (๒๕๔๗ : ๕๕ – ๑๐๒) ได้ศึกษาจริยธรรม ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาเรื่องอ้ายร้อยขอด จากการศึกษาพบว่า หลักจริยธรรมที่ปรากฏประกอบด้วย จริยธรรม ๓ ขั้น คือ จริยธรรมชั้นต้น ได้แก่ เบญจศีล เบญจธรรม จริยธรรมชั้นกลางแก่กุศลกรรมบด ๑๐ และจริยธรรมชั้นสูง คือ มรรค ๘ และ ทิศหก นอกจากนั้นยังพบว่า หลักจริยธรรมที่ปรากฏนี้ สอดคล้องกับวิถีของชาวบ้าน เป็นวรรณกรรมที่มากด้วยภูมิปัญญาและเป็นต้นกำเนิดในการขัดเกลาจริยธรรมให้สังคม

ปัจจรี ศรีโชค (๒๕๕๐ : ๒๐๗ – ๒๐๕) ได้ศึกษาลักษณะสอนเรื่องจะลำ เก็จของในวรรณกรรมอีสานเรื่องสร้อยสายคำ ผลการศึกษาพบว่าผู้ประพันธ์ใช้การสอนจะลำ เก็จของ โดยมีที่มาจากการแหนวยคิดทางศาสนา การปกครอง และวิถีปฏิบัติของชาวบ้านในสังคม อีสาน เป็นภูมิปัญญาของชาวอีสานในอดีตที่ต้องการสอนโดยกำหนดข้อห้ามให้สอดคล้อง กับวิถีชีวิตที่คนในสังคมสามารถปฏิบัติได้ ถือเป็นกุศลโบราณในการสอนข้อห้ามเพื่อใช้ ควบคุมสังคมให้อยู่ในครรลองที่ดีงามอันจะส่งผลให้บ้านเมืองสงบเรียบร้อยเกิดความสามัคคี และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

จากการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นที่ ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ข้างต้นนี้ พนว่าวรรณกรรมอีสานนี้มีการสอดคล้องกับคุณธรรมจริยธรรม ในเนื้อหาทั้งคุณธรรมจริยธรรมที่เป็นจริยธรรมท้องถิ่น รวมไปถึงคุณธรรมจริยธรรมตามหลักธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนา

จากเอกสารและงานวิจัยทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยจะนำมารวบรวมเพื่อประมวลเป็น ครอบแนวคิดในการวิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่องคือ โลกดีธรรมในประเทศไทย ดังนี้

๑. ศิลปะการประพันธ์
๒. คุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏ